

Evaluering af projekt **HVERT BARN SIN CHANCE**

Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagte familier i udsatte bydele i Københavns Kommune

Evaluering af projekt

HVERT BARN SIN CHANCE

Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagte forældre i udsatte bydele i Københavns Kommune

© Line Seidenfaden

Mail: ls@alsresearch.dk

Udgivet af:

Als Research ApS

Ny Vestergade 1, 2. sal th.

1471 København K

I samarbejde med:

Københavns Kommune, Børne- og Ungdomsforvaltningen

Kontoret for Sundhed og Indkøb

Grafisk design: Gurli Nielsen, Børne- og Ungdomsforvaltningen - 1210-41

Tryk: KLS Grafisk Hus A/S – CO2 neutral produktion

Printet in Denmark 2012

Evaluering af projekt **HVERT BARN SIN CHANCE**

Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagte familier i udsatte bydele i Københavns Kommune

INDHOLD

Forord	6
Kapitel 1 - indledning	7
Introduktion til delprojekterne	7
Evalueringsens formål	8
Datagrundlag og metode	8
Rapportens opbygning	10
Kapitel 2 - Hovedkonklusioner og anbefalinger	11
Rekrutteringsmæssige erfaringer	12
Organisatoriske erfaringer	15
Pædagogiske erfaringer og resultater	17
Netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer	18
Kapitel 3 – 'Familieform' i Bispebjerg	21
Rekrutteringsmæssige erfaringer	21
Organisatoriske erfaringer	26
Pædagogiske metoder og resultater	28
Netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer	34
Kapitel 4 – Nørrebro: forældre i fokus for både mor og far	36
Rekrutteringsmæssige erfaringer	36
Organisatoriske erfaringer	43
Pædagogiske metoder og resultater	46
Netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer	51
Litteraturliste	53

FORORD

Als Research fremlægger hermed slutevalueringen af projekt Hvert barn sin chance: Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagne familier i udsatte bydele i Københavns Kommune. Projektet har været gennemført i perioden 2010-2012 i et samarbejde imellem Socialforvaltningen og Børne- og Ungdomsforvaltningen i Københavns Kommune. Projektet har bestået af to delprojekter, dels Familieforum i Bispebjerg og dels Forældre i fokus for både mor og far på Nørrebro.

Slutevalueringen er foretaget i perioden april-juni 2012 og bygger oven på to tidligere evalueringsforløb; en indledende kortlægning foretaget i efteråret 2010 og en midtvejsevaluering gennemført i foråret 2011.

I forbindelse med evalueringsarbejdet har en række projektdeltagere, medarbejdere og samarbejdspartnere medvirket som informanter. En stor tak til dem for at have bidraget med deres indsigter og erfaringer.

Til slutevalueringen har været tilknyttet en koordinationsgruppe bestående af sundhedsfaglig udviklingskonsulent Line Nordberg, Børne- og Ungeforvaltningen, projektsundhedsplejerske Birthe Toftegaard, Sundhedsplejen Bispebjerg, og projektsundhedsplejerske Signe Borgwardt, Sundhedsplejen Nørrebro. En tak til alle for et godt samarbejde.

Slutevalueringen er udført af chefkonsulent Jacob Als Thomsen og konsulent Line Seidenfa-den. Desuden har stud.cand.comm. Nadia Christensen og stud.cand.pæd. Aja Rosenquist bistået slutevalueringen i relation til dataindsamling og efterbehandlingen af datamaterialet.

Ansvar for resultater, konklusioner og anbefalinger påhviler alene Als Research.
København, juni 2012

Jacob Als Thomsen
Adm.dir., Als Research

1. INDLEDNING

► Introduktion til delprojekterne

Projekt Hvert barn sin chance omfatter udvikling og afprøvning af undervisningsforløb for gravide og nybagte familier i udsatte bydele i Københavns Kommune. Målet med Hvert barn sin chance er at styrke en tidlig indsats målrettet udsatte og sårbare familier, ud fra antagelsen om, at tidlig identifikation og indsats i forhold til et barns vanskeligheder kan medvirke til at forebygge senere vanskeligheder. I dette afsnit skitseres de to delprojekters baggrund og formål:

Familieforum

Familieforums gruppeforløb for socialt udsatte nybagte mødre og deres børn strækker sig over 4 måneder, og er fordelt på 14-18 mødegange á 3 timer. I projektperioden er gennemført i alt 5 gruppeforløb. Projektet ledes af to projektsundhedsplejersker, der forestår rekruttering og fastholdelse samt planlægger og faciliterer gruppegangene.

Som supplement til gruppeforløbet afholdes familiesamtaler med interesserede familier, ligesom der afholdes enkelte aftenarrangementer i hvert forløb, hvor fædre, familiemedlemmer eller venner inviteres til at deltage. I gruppeforløbet er desuden indlagt en udflugt. Ved afslutningen af hvert gruppeforløb afholdes statussamtaler med de deltagende familier.

Familieforum har som overordnet formål at være et udviklingsforum for socialt udsatte nybagte mødre og deres familier. Gennem samvær, erfaringsdeling og refleksion i gruppen arbejdes med at styrke mødrene i forældrerollen.

Forældre i fokus for både mor og far

Forældre i fokus for både mor og far er målrettet forældrepar med børn i alderen 0-3 år som er bosat i Mjølnerparken eller Den Grønne Trekant på Nørrebro. Forløbet består af 6 ugentlige mødegange á 2 timer. Projektet forestås af tre projektsundhedsplejersker, som på skift planlægger og faciliterer gruppegangene.

Udover gruppeforløbet er der i forbindelse med projektet udviklet og afholdt åbne tema-aftener i efteråret 2011 og foråret 2012, bl.a. for at skabe opmærksomhed om projektet i boligområderne og for at styrke indsatsen målrettet fædre.

Projektet har som målsætning at udvikle et forældretilbud til nybagte familier i to udsatte boligområder, og dermed støtte og udvikle deltagernes forælderrolle og handlekompetencer i forhold til barnets sundhed, udvikling og trivsel.

► **Evalueringens formål**

Slutevalueringens primære formål har været at vurdere, hvorvidt projekt Hvert barn sin chance¹ har levet op til de overordnede målsætninger, der er sat for projektet, samt at se på, hvorvidt de to delprojekter, der udgør projektet, har kastet erfaringer af sig, der kan danne udgangspunkt for en eventuel fremtidig forankring af projektets aktiviteter.

Evalueringen har desuden skullet vurdere, hvilke potentialer og muligheder der ligger for udrulning af tilbuddet til andre udsatte boligområder, samt se på, hvorvidt de pædagogiske erfaringer kan gøres til grundlag for en fremtidig forældreuddannelsesmodel.

På den baggrund har evalueringen skullet pege på en række fremadrettede anbefalinger af relevans for en sådan eventuel forankring.

Evalueringen har haft fokus på følgende hovedtemaer:

- Projektets rekrutteringsmæssige erfaringer
- Projektets organisatoriske erfaringer
- Projektets pædagogiske erfaringer og resultater
- Projektets samarbejds erfaringer med forskellige eksterne institutioner og faggrupper

Slutevalueringen har desuden i udgangspunktet skullet vurdere, om projektet har skabt registrerbare positive udviklingstendenser fastholdt med de statistiske data fra 0-punktsanalysen i den indledende kortlægning. Med henvisning til projektets korte løbetid er det blevet besluttet af projektleder og evaluator i enighed, at de metodiske usikkerheder i en sådan analyse er for store, hvorfor denne analyse er taget ud af slutevalueringsarbejdet.

► **Datagrundlag og metode**

Slutevalueringen bygger videre på den dataindsamling, der er foretaget i forbindelse med den indledende kortlægning og midtvejsevalueringen. I forbindelse med slutevalueringen er der indhentet nyt datamateriale i perioden april-juni 2012.

Evalueringens datamateriale består tilsammen af i alt 46 kvalitative interview og 6 deltagerobservationer. Interviewene fordeles sig således:

¹ Denne evaluering vedrører udelukkende Hvert barn sin chances delprojektet 1: Gruppeforløb for gravide og nybagte familier i udsatte boligområder (Jf. Projektbeskrivelse, BUF 2010).

Informanter	Slutevaluering	Indledende kortlægning og midtvejsevaluering
Interview med familier (Nørrebro)	7	3
Interview med mødre (Bispebjerg)	2	6
Interview med gruppeledere (Nørrebro)	1	2
Interview med gruppeledere (Bispebjerg)	1	2
Interview med kollegaer og samarbejdspartnere (Nørrebro og Bispebjerg)	10	12
Deltagerobservation (Nørrebro)	2	0
Deltagerobservation (Bispebjerg)	2	2

I forbindelse med slutevalueringen er gennemført 10 interview med kollegaer og samarbejdspartnere. Der har været tale om 6 individuelle interview og 4 gruppeinterview:

- 1 gruppeinterview med to sundhedsplejersker i Bispebjerg
- 1 individuelt interview med lederen af sundhedsplejen i Bispebjerg
- 1 individuelt interview med en jordemoder fra Blåt Team, Hvidovre Hospital
- 1 individuelt interview med en jordemoder fra Familieambulatoriet og Blåt Team, Hvidovre Hospital
- 1 gruppeinterview med 3 medarbejdere fra Børnefamiliecenter Bispebjerg (en afdelingsleder, en koordinator i Familierådgivningen, en familiebehandler)
- 2 individuelle interview med sundhedsplejersker på Nørrebro
- 1 gruppeinterview med leder af sundhedsplejen på Nørrebro og koordinator i Sundhedshuset på Nørrebro
- 1 individuelt interview med projektmedarbejder i Sundhedshuset med speciale i rekruttering af fædre med anden etnisk baggrund end dansk
- 1 gruppeinterview med to boligsociale medarbejdere på Nørrebro

I forbindelse med slutevalueringens dataindsamling blev det forsøgt at rekruttere yderligere informanter blandt deltagere i Familieforum. Det viste sig imidlertid umuligt at gennemføre mere end to interview indenfor slutevalueringens tidsramme, som følge af vanskelighe-

der i forbindelse med kontakt til og rekruttering af informanter samt gentagne aflysninger af interviewaftaler.

Slutevalueringen bygger ydermere på skriftligt materiale anvendt i forbindelse med gruppeforløbene i Bispebjerg og på Nørrebro:

Familieforum, Bispebjerg:

- Velkomstbrev
- Eksempel på program og struktur for mødegang
- Beskrivelse af projektets metoder og aktiviteter
- Beskrivelse af formålet med familiebesøg
- Beskrivelse af præsentation af kurssets tilbud
- Beskrivelse af opstartssamtale, midtvejs- og slutevaluering
- Statistik for deltagere, fremmøde mv.
- Status på henvisning af gravide
- Evaluering af familiesamtaler
- Evaluering af statusamtaler
- Faktaark om forskellige emner
- Rekrutteringsmateriale til samarbejdspartnere
- Begrebsafklaring

Forældre i fokus for både mor og far, Nørrebro:

- Rekrutteringsmateriale til samarbejdspartnere
- Informationsmateriale til forældrene
- ”Stop op” Kvalitetssikring af gruppetilbud i Sundhedshuset (Projektsundhedsplejerskernes egne løbende evalueringer)
- Projektsundhedsplejerskernes logbøger for gruppegange og temaaftener
- Skriftlige evalueringer fra forældrene
- Beskrivelse af projektets metoder
- Litteraturliste
- Eksempler på hjemmeøvelser

► Rapportens opbygning

Rapporten indledes af kapitel 1, der introducerer til de to delprojekter samt til evalueringens formål, datagrundlag og metode. Kapitel 2 indeholder en præsentation af evalueringens hovedkonklusioner og anbefalinger. Her præsenteres konklusioner og målopfyldelse for hvert af delprojekterne, og på baggrund heraf udledes de overordnede konklusioner samt anbefalinger for projektet.

Efter hovedkonklusionerne følger to kapitler med mere detaljerede beskrivelser og udfoldede vurderinger af de to delprojekters metoder, aktiviteter, resultater og erfaringer. Først præsenteres *Familieforum* og derefter *Forældre i fokus for både mor og far*.

2.

HOVEDKONKLUSIONER og ANBEFALINGER

Evalueringen viser, at de to delprojekter hver især har levet op til formålet om at støtte og udvikle deltageres forælderrolle og handlekompetence i forhold til barnets sundhed, udvikling og trivsel.

Det er evaluators vurdering, at kombinationen af konkret viden, erfaringsdeling og spejling i gruppen har styrket deltageres forældrekompetencer og deres selvsikkerhed og handlekompetence i forhold til barnet. Hvorvidt de erhvervede kompetencer kommer til at ændre forældrenes praksis på sigt, er et mere åbent spørgsmål. Det vurderes derfor hensigtsmæssigt fremadrettet at øge opfølgningen på deltagerne efter gruppeforløbets afslutning for derved at fastholde og forankre tillært viden og redskaber.

Begge projekter har inkluderet forældre med små børn, og projekternes tilgange, metoder og aktiviteter vurderes at kunne danne grundlag for projekter målrettet udsatte og sårbare småbørnsfamilier i andre bydele. Projekterne har dog også kastet lys over en række vigtige udfordringer i forhold til målgruppebestemmelse og rekrutteringsstrategier, der bør medtænkes i en eventuel fremtidig udrulning af tilbuddet.

Helt centralt er det, at rekrutteringen af gravide – der var begge projekters målsætning – har vist sig vanskelig, hvorfor der bør anvendes en anden tilgang til rekruttering, hvis gruppeforløb for sårbare gravide skal kunne realiseres. Ligeledes er det en central erfaring, at gruppeforløb for forældrepar i socialt udsatte boligområder med en stor andel af beboere med flygtninge-, indvander eller efterkommerbaggrund kan være for ambitiøs en målsætning på kort sigt.

En vigtig erfaring fra projekterne har været, at en succesfuld rekruttering forudsætter en massiv indsats for at informere og støtte op om rekrutterende samarbejdspartnere. Ligeledes peger evalueringen på, at projekterne må tilpasse deres metoder til den relevante målgruppe, således at der er en realistisk afvejning mellem projektets metoder og aktiviteter og målgruppens behov og interesser.

Evalueringsens datamateriale giver ikke mulighed for at foretage en decideret effektmåling af forældres og børns udbytte af indsatserne på kort og længere sigt. Det vurderes imidlertid, at gruppeforløb for socialt udsatte og sårbare forældre – som de tager sig ud i de konkrete projekter – kan styrke forældrenes handlekompetencer og dermed have en positiv betydning for forældre og børn.

Evaluators vurderer, at projekterne til sammen har bidraget med værdifulde indsigter, som fremadrettet kan indtænkes i udformningen af gruppeforløb målrettet udsatte og sårbare forældre. Således vurderes Familieforum at være tilstrækkeligt gennemprøvet til at projektets organisering, metoder og lignende med fordel kan videreføres og udbredes til andre socialt udsatte områder.

Hvad angår *Forældre i fokus* for både mor og far er det vurderingen, at projektet ligeledes har bidraget med ny viden og brugbare erfaringer i relation til forældreinddragelsesprojekter. Dette på trods af, at projektet ikke umiddelbart har formået at inddrage den planlagte målgruppe.

I det følgende præsenteres evalueringens hovedkonklusioner og anbefalinger i relation til rekrutteringsmæssige erfaringer, organisatoriske erfaringer, pædagogiske erfaringer samt erfaringer i forhold til netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer. I forlængelse af hovedkonklusionerne på det enkelte tema præsenteres de overordnede anbefalinger.

► Rekrutteringsmæssige erfaringer

Familieforum

I projektperioden har i alt 39 mødre deltaget i *Familieforums* gruppeforløb fordelt på 5 hold. Ca. halvdelen af deltagerne har haft anden etnisk baggrund end dansk. Projektet har dermed levet op til målsætningen om at gennemføre to årlige hold á 8-10 mødre, samt målsætningen om, at 25 pct. af de rekrutterede mødre skulle have anden etnisk baggrund end dansk.

Det er evaluators vurdering, at projektets deltagere i høj grad repræsenterer kernemålgruppen af udsatte og sårbare familier, samt at indsatsens to årlige gruppeforløb svarer til behovet i området. Det er ligeledes vurderingen, at en vigtig grund til den vellykkede rekruttering af deltagere til *Familieforum* har ligget i projektets succes med at skabe et godt kendskab til projektet blandt menige sundhedsplejersker i Bispebjerg.

Forældre i fokus for både mor og far

I *Forældre i fokus for både mor og far* har i alt 16 familier deltaget i de 4 gruppeforløb, som er afholdt i projektperioden. Projektet har dermed levet op til målsætningen om, at der i gennemsnit mindst møder tre forældrepar op pr. mødegang, men ikke til succeskriteriet om at afholde 4 årlige gruppeforløb.

Generelt har *Forældre i fokus for både mor og far* haft store indledningsvise rekrutteringsvanskeligheder, hvorfor der undervejs er blevet foretaget en udvidelse af rekrutteringsområdet fra at omfatte Mjølnerparken og Den Grønne Trekant, til at omfatte hele Haraldsgadekvarteret. Inkluderingen af Haraldsgadekvarteret i rekrutteringsområdet har resulteret i en

deltagersammensætning, der adskiller sig fra projektets oprindelige målgruppedefinition, idet uddannelsesniveau og beskæftigelsesgrad har været væsentligt højere og andelen af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande væsentligt mindre blandt deltagerne, end hvad der er repræsentativt for de to oprindelige områder. Det vurderes derfor, at projektet i sin nuværende form ikke i tilstrækkelig grad når de sårbare og marginaliserede grupper, som var målgruppen for projekt *Hvert barn sin chance*.

Rekrutteringsvanskelighederne vurderes at have flere årsager, hvoraf den primære ligger i projektets ambition om at inkludere både mødre og fædre, herunder minoritetsetniske fædre til forløbene, hvilket har vist sig at være vanskeligt. I den forbindelse er det vurderingen, at projektets tilgang og metoder (ikke mindst den gruppebaserede form) ikke i tilstrækkelig grad har formået at appellere til fædrene. På trods af at projektet ikke umiddelbart har nået de opstillede målsætninger, har det bidraget med viden, som fremadrettet kan bruges til at målrette lignende tilbud og indsatser bedre til fædrenes behov og ønsker.

Endvidere vurderes det, at det ikke i tilstrækkelig grad er lykkedes at udbrede kendskabet til projektet til sundhedsplejersker og potentielle samarbejdspartnere i området.

Deltagerne har haft børn i alderen 0-3 år. Aldersspredningen på de enkelte hold har været varierende, men flere deltagere vurderer, at forskellen på børnenes alder i nogle tilfælde har været for stor.

Rekrutteringsmæssige erfaringer på tværs af de to projekter

- Erfaringerne fra de to projekter viser, at rekruttering af socialt udsatte og sårbare målgrupper kan være vanskelig, og at det af denne grund er vigtigt at udvælge en målgruppe, som er realistisk at nå inden for rammerne af projektet. Således vurderes det, at rekrutteringsvanskelighederne i *Forældre i fokus for både mor og far* kan skyldes en for ambitiøs definition af målgruppen. Socialt udsatte og sårbare forældre, hvoraf mange har baggrund i ikke-vestlige lande, er erfaringsmæssigt en vanskeligt rekrutterbar gruppe, særligt i betragtning af projektets målsætning om at inkludere både mor og far samt projektets fokus på helt små børn. Når *Familieforum* har haft lettere ved at rekruttere, kan det således blandt andet skyldes, at det ikke har været et krav, at både mor og far deltog.
- Erfaringerne viser endvidere, at sundhedsplejerskerne står bag langt hovedparten af rekruttering til begge projekter, mens institutioner, praktiserende læger og jordemødre har vist sig at være sværere at aktivere i relation til rekruttering. Det vurderes derfor at være afgørende at få spredt kendskabet til projektet gennem vedholdende information til sundhedsplejersker. Evalueringen viser således, at der blandt de menige sundhedsplejersker er forskel på graden af bevidsthed om de to delprojekters eksistens, hvilket dels skyldes, at Familieforum har eksisteret i længere tid end *Forældre i fokus for både mor og far* og dels, at der i Bispebjerg er større fokus på at skabe og bibeholde opmærksomhed på projektet blandt sundhedsplejerskerne.

- En del af evalueringens informanter peger på, at usikkerhed i forhold til forælderrollen i stigende grad kan identificeres hos mere ressourcestærke forældre. Således har Nørrebro-projektet mødt interesse og oplevet behov blandt forældrepar, der ikke kan betegnes som de mest socialt udsatte. Evaluator anerkender, at dette behov kan være til stede, men denne forældregruppe er ikke målgruppen for *Hvert barn sin chance*. Erfaringen fra projekterne er dermed også, at det kan være relevant fremadrettet at nuancere begrebet om social udsathed/sårbarhed.
- Endelig bør det bemærkes, at begge projekter har fravalgt brug af tolkebistand. Det er evaluators vurdering, at man dermed afskærer en del af gruppen af udsatte forældre, der kunne have stor gavn af projektet.

Fremadrettede anbefalinger

I forbindelse med en eventuel udrulning af projektet i andre udsatte boligområder anbefales det:

- At gruppeforløb målrettet forældrepar ikke på kort sigt målrettes de allermest sårbare og udsatte familier med etnisk minoritetsbaggrund.
- At der arbejdes videre med gruppeforløb målrettet forældrepar med henblik på fortsat metodeudvikling og opsamling af erfaringer, men med en bredere målgruppedefinition, der f.eks. ikke stiller krav om repræsentativitet i forhold til beboersammensætningen i udsatte boligområder.
- At der arbejdes videre med andre typer af tilbud målrettet fædre i udsatte boligområder, således at der fortsat arbejdes med at øge fædrenes inddragelse i aktiviteter omhandlende forældreskab. Det kunne f.eks. være i form af temaaftener, fædregrupper og yderligere individuelle besøg af sundhedsplejersken i hjemmet. Det anbefales dog samtidig, at ikke blot fædre, men familiens netværk generelt tænkes ind i indsatserne. Dette er ikke mindst relevant i lyset af, at det f.eks. i *Familieforum* kun er ca. 1/3 af familierne, der indbefatter en stabilt deltagende far.
- At sundhedsplejerskerne til stadighed øger deres fokus på at inddrage fædrene under de almindelige besøg i hjemmet og dermed arbejder med at udvikle tilgange og metoder, så fokus bliver på hele familien fremfor primært på relationen mellem mor og barn.
- At ensartetheden i gruppen overvejes, både hvad angår deltagernes profiler, børnenes alder mv. For at optimere deltagernes udbytte af gruppeforløbet vurderes det hensigtsmæssigt at deltagerne kan spejle sig i hinanden.
- At det overvejes nøje at anvende midler til tolkebistand i forbindelse med udvikling af forældregruppeforløb i udsatte boligområder. Det kan give mulighed for at nå nogle af områdernes mest marginaliserede familier.
- At der fra starten udarbejdes en rekrutteringsvejledning til de menige sundhedsplejersker med beskrivelse af projektets indhold og formål samt relevanskriterier for selektion af deltagere. Derudover kan evt. i forbindelse med opstart af projektet afholdes en temadag med en grundig introduktion til projektet, dets formål, indhold og forventet udbytte for deltagerne samt en introduktion til, hvordan sundhedsplejerskerne konkret kan præsentere projektet. Endvidere bør der gøres en kontinuerlig indsats for at informere om status på forløbet og opstart af nye forløb, ligesom det fra ledelses side bør gøres klart, at projektet skal gives prioritet blandt sundhedsplejerskernes øvrige opgaver.

► Organisatoriske erfaringer

Familieforum

Det er indtrykket, at *Familieforum* har formået at skabe trygge rammer for deltagerne, hvor de har rum og støtte til at arbejde med forældrekompetencer. Ligeledes vurderes forløbets omfang og de tidsmæssige rammer at være passende. Familieforums forløb er blevet afviklet over 14-18 gange à 3 timers varighed.

Familieforum har generelt oplevet et stabilt fremmøde blandt deltagerne, og i projektperioden har fremmødeprocenten gennemsnitligt ligget på omkring 85 pct. I et forløb var fremmødet noget mere ustabil. Ved udarbejdelsen af evalueringsrapporten har *Familieforum* endnu ikke opgjort fremmødeprocenten ved forløbet i foråret 2012.

Det er evaluators opfattelse, at det succesfulde fremmøde er skabt af gruppeledernes store indsats for at sikre deltagernes fremmøde og fastholdelse, bl.a. gennem udsendelsen af en påmindelsessms dagen før gruppen afholdes, ved opfølgning på fraværende deltagere og ved at skabe kontinuitet og forudsigelighed i forbindelse med forløbet, herunder ved så vidt muligt undlade at aflyse gruppegange.

Forældre i fokus for både mor og far

Forældre i fokus for både mor og far har ligeledes fundet en form med trygge og indbydende rammer for deltagerne, og i 3 af de 4 gruppeforløb har der været et stabilt fremmøde.

Det vurderes imidlertid, at 6 mødegange à 2 timer er for få, og de interviewede forældre giver udtryk for et stærkt ønske om at udvide tilbuddet og dermed have mulighed for at komme mere i dybden med emnerne.

Ud over selve gruppeforløbet fremhæver flere forældre, at de har været glade for den litteratur, som er blevet præsenteret i forløbet, og at de fremadrettet vil benytte sig af denne litteratur. Således vurderes litteraturen i relation til denne målgruppe at være en kilde til at forankre projektets resultater.

Organisatoriske erfaringer på tværs af de to projekter

- Begge projekter formår at skabe et trygt rum for deltagerne. Begge projekter prioriterer således at skabe forudsigelighed i forløbet ved at arbejde med en klar struktur, hvor deltagerne informeres grundigt om forløbet og evt. medvirker til at tilrettelægge indholdet. Samtidig træffes aftaler om regler for afbud o. lign. i fællesskab med gruppens deltagere.
- Begge projekter har gode erfaringer med at skabe en velkommende stemning ved at servere mad for deltagerne. Særligt i forhold til udsatte og sårbare grupper er det vigtigt at skabe hyggelige rammer, hvor deltagerne har lyst til at komme.
- Erfaringerne fra projekterne er, at gruppeledernes personlige engagement er af afgørende betydning for metodernes gennemslagskraft hos deltagerne. Særligt i relation til Familieforums meget sårbare målgruppe vurderes gruppeledernes omsorg og opmærksomhed at være af afgørende betydning for deltagernes fremmøde og udbytte af projektet.

Fremadrettede anbefalinger

I forbindelse med en eventuel udrulning af projektet i andre udsatte boligområder anbefales det:

- At der fra starten skabes en klar struktur og gennemsigtighed i forløbet, ligesom det er vigtigt, at de fysiske rammer er præget af god stemning.
- At et relevant antal gruppegange bl.a. vurderes med udgangspunkt i forløbets målgruppe mv.. Det vurderes, at et optimalt udbytte forudsætter tilstrækkelig tid til etablering af gruppen og dybdegående diskussion af emnerne, hvorfor et gruppeforløb på minimum 8-10 gange vil være at foretrække.
- At strategien for fastholdelse af deltagerne læring og udvikling overvejes nøje. Deltagerne udbytte af forløbet kan sandsynligvis øges ved at bibeholde en tilknytning til projektet efter gruppeforløbets afslutning. Det kunne f.eks. gøres ved at afholde en eller flere yderligere gruppegange efter gruppeforløbets afslutning eller ved at afsætte ressourcer til, at gruppelederne kan opretholde f.eks. telefonisk kontakt med deltagerne i perioden efter forløbets afslutning.
- At der skabes mulighed for, at børnene kan være til stede i forbindelse med gruppegangene, enten sammen med forældrene, hvis det vurderes anvendeligt som del af forløbet, som det er tilfældet i *Familieforum*, eller sammen med en børnepasser.
- At der i tilrettelæggelsen af projektet lægges vægt på både gruppeledernes faglige kompetencer, men at der derudover arbejdes med en anerkendende tilgang med fokus på at opbygge en tillidsfuld relation til familierne gennem nærvær og oprigtighed.
- At gruppeforløbenes model, metoder og organisering er tydeligt beskrevet, så en anden med de rette kompetencer om nødvendigt kan tage over.

► Pædagogiske erfaringer og resultater

Familieforum

De pædagogiske metoder er uændret i projektperioden, om end der er foretaget mindre tilpasninger i vægningen mellem de forskellige elementer undervejs. Således har projektet valgt at fokusere stadig mere på at støtte deltagerne egen handlekraft som forældre, mens fokus på at øge deltagerne konkrete viden gradvist er nedtonet.

I *Familieforum* anvendes børnenes tilstedeværelse aktivt i forløbet, idet den skaber mulighed for, at gruppelederne – inspireret af Marte Meo-principper – kan bruge konkrete situationer som afsæt for diskussioner af relevans for forløbet.

De pædagogiske metoder vurderes at være relevante og have god gennemslagskraft i forhold til at styrke målgruppens forældrekompetencer. Ligeledes vurderes det, at deltagelsen i *Familieforum* har positiv betydning for deltagerne i forhold til øget viden, højere selvværd og selvtillid og dermed for deres handlemuligheder i forhold til forælderollen.

Forældre i fokus for både mor og far

De pædagogiske metoder er uændret i projektperioden, og metoderne vurderes af deltagere og gruppeledere som relevante. Det er også evaluators vurdering, at projektet har fundet en god balance mellem den viden, som sundhedsplejerskerne bidrager med, og den refleksion og erfaringsudveksling, som finder sted i gruppen. Afprøvning og udvikling af metoder har været centrale elementer i projektet. Evaluator vurderer, at projektet i projektperioden har gjort sig en række betydningsfulde erfaringer i forhold til rekruttering, målgruppe, metoder og aktiviteter.

Deltagerne oplever at have stor glæde af at spejle sig i hinanden og bruge hinanden til gensidig læring. De interviewede familier vurderer på baggrund af projektet at have fået viden og konkrete handlingsanvisninger, som omsat til praksis har haft konkret positiv betydning i deres familie. Således har projektet tilføjet familierne viden, som forældrene selv vurderer har styrket deres handlekompetencer. Det vurderes overordnet, at projektet lever op til sit formål i den forstand, at forældrene har opnået ny viden og har reflekteret over det at danne familie og er blevet styrket i forælderollen. For mange fædre er det første gang, de har deltaget i aktiviteter med fokus på forældreskabet, og de oplever det som udbytterigt. Temaaftenerne vurderes at være et positivt tiltag, men også her kræver det et langt sejt træk at sikre fædrenes fremmøde.

Fælles erfaringer på tværs af de to projekter

- Erfaringen fra begge projekter er, at det har positiv betydning for deltagerne at indgå i et gruppeforløb sammen med andre forældre. Evalueringen viser dog samtidig, at de positive effekter af gruppen har forskellige udtryk i de to projekter. I *Familieforum* op-

leves gruppen af deltagerne som et trygt rum og et frirum, hvor deltagerne kan fortælle om problemer og bryde følelsen af at stå alene som sårbar forælder. I modsætning hertil oplever forældrene i Nørrebro-projektet gruppeforløbet som en bekræftelse af, at de ikke er ”*nut cases*”, som én udtrykker det. For deltagerne på Nørrebro bekræfter gruppen netop, at de er ’normale’, og at de gør det godt nok som forældre. Informanterne vurderer dog samtidig, at selve gruppeformen frasorterer en del af de allersvageste familier, som hverken har ressourcer til at deltage i et forløb over uger eller måneder eller til at indgå i gruppebaserede refleksive processer. Desuden viser undersøgelsen blandt etniske minoritetsfædre på Nørrebro, at der blandt de interviewede fædre ikke er interesse i at deltage i et *gruppeforløb*.

- De to projekters erfaringer med opfølgning/udvikling er meget forskellige. På Nørrebro har forældrene med glæde taget imod skriftlige materialer og fremhæver det som et positivt og anvendeligt element ved projektet. *Familieforum* har ligeledes uddelt materiale til deltagerne, men gruppelederne oplever ikke, at det har haft den store effekt, bl.a. fordi deltagerne har mistet materialet. Fremfor at fokusere på fastholdelse og forankring af faktisk viden har gruppelederne derfor valgt at fokusere på at træne deltagernes evne til at aflæse deres børns signaler og vurdere de konkrete situationer i relationen til børnene.

Fremadrettede anbefalinger

I forbindelse med en eventuel udrulning af projektet i andre udsatte boligområder opstilles følgende anbefalinger:

- At en hensigtsmæssig vægtning mellem viden og refleksion gøres afhængig af deltager-sammensætningen i det enkelte gruppeforløb.
- At anvendelsen af skriftlige materialer begrænses for de svageste deltagergrupper.

► Netværk, henvisningspraksis og samarbejds erfaringer

Familieforum

Familieforum har i den første del af projektperioden afholdt 3 netværksmøder hos tre teams af jordemødre ligesom der har været taget kontakt til praktiserende læger. I projektperioden er i alt 34 gravide henvist til Familieforum, men få af de henviste er inden for projektets målgruppe. Der er ikke igangsat gruppeforløb for gravide, da det ikke har været muligt at samle et tilstrækkeligt antal deltagere inden for målgruppen. 8 af de henviste gravide har deltaget i *Familieforum* efter fødslen.

Det vurderes, at *Familieforum* på fyldestgørende vis har sat fokus på projektet og igangsat rekrutteringen af gravide, og som følge af projektets opsøgende arbejde er der et kendskab til det blandt jordemødre i relevante teams. Der eksisterer imidlertid en række strukturelle barrierer for samarbejdet.

Familieforum har løbende samarbejde med Socialforvaltningen i form af Familierådgivningen og Børnefamilieenheden i Bispebjerg. Børnefamilieenheden i Bispebjerg har henvist

5 gravide til *Familieforum*, og fra hvert af *Familieforums* gruppeforløb har 1-2 deltagere modtaget individuel rådgivning i Familierådgivningen. Familieforum samarbejder desuden med Børnefamilieenheden vedrørende konkrete sager, men *Familieforum* ville foretrække øget løbende sparring.

Det vurderes, at statussamtalen er et godt redskab til at udvikle en strategi sammen med familierne for tiden efter gruppeforløbets afslutning, om end Familieforum har fundet det vanskeligt at realisere en inddragelse af Socialforvaltningen i ønskelig grad. Ligeledes er det positivt, at gruppelederne ved projektets afslutning tager kontakt til de menige sundhedsplejersker og gør dem opmærksom på, at familien skal tilbydes opfølgende besøg. Med tilbuddet om familiesamtaler vurderes projektet at leve op til målsætningen om at udbyde og udvikle sideløbende støttetilbud til målgruppen.

Generelt vurderes også, at der i Familieforum er gjort en stor indsats for at profilere projektet, så sundhedsplejersker og samarbejdspartnere har kendskab til gruppeforløbene. Dermed lever projektet op til succeskriteriet om profilering.

Forældre i fokus for både mor og far

Gruppelederne har aflagt besøg hos relevante teams af jordemødre og udarbejdet 'informationspostkort', som jordemødrene kan udlevere til gravide i målgruppen. Med jordemødrene er desuden afholdt netværksmøder. Mails og breve er herudover sendt til praktiserende læger. Ingen af disse initiativer har imidlertid resulteret i en rekruttering af deltagere, og projektet har derfor opgivet samarbejde med disse faggrupper.

Opgivelsen af samarbejdet er også forårsaget af, at målgruppen er blevet ændret til forældre med børn i alderen 0-3 år.

Det vurderes imidlertid, at omdeling af skriftlige materialer ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at generere rekruttering ad disse kanaler. En succesfuld rekruttering af gravide gennem jordemødre ville forudsætte en vedholdende indsats, fokus på personlig kontaktdannelse og netværksarbejde.

Projektet har desuden i den sidste del af projektperioden indledt samarbejdet med bolig-sociale medarbejdere med henblik på opsporing og rekruttering af relevante forældre i de to boligområder. Skønt dette initiativ endnu ikke har resulteret i rekrutteringen af konkrete deltagere, vurderes det, at samarbejdet med boligsociale medarbejdere kan vise sig at blive et vigtigt element i den fremtidige rekrutteringsindsats.

Erfaringer på tværs af de to projekter

- Erfaringen fra projekterne viser, at der eksisterer en række barrierer for et tværfagligt samarbejde i forbindelse med rekrutteringen af sårbare gravide og nybagte forældre. Disse barrierer består bl.a. i at jordemødrene typisk dækker et stort geografisk område og derfor kun har begrænset kendskab til indsatser i de enkelte kommuner og bydele, at sårbare gravide ikke er samlet hos de samme jordemødre samt de institutionelle barrierer for samarbejde mellem jordemødre, der er ansat i Region Hovedstaden, og de kommunalt ansatte sundhedsplejersker. Desuden er det indtrykket, at jordemødrene kan være pressede på tid.

Fremadrettede anbefalinger

I forbindelse med en eventuel udrulning af projektet i andre udsatte boligområder anbefales det:

- At eventuelle boligsociale medarbejdere i området betragtes som en potentiel vigtig samarbejdspartner. Dette samarbejde kunne bl.a. have fokus på målrettet opsporing og rekruttering af fædre, der ud fra den boligsociale medarbejders vurdering kunne være interesseret i at blive inkluderet i projektet.
- At barrierer i forbindelse med rekruttering af sårbare gravide søges imødekommet via et styrket samarbejde mellem jordemødre og sundhedsplejersker. Dette forudsætter en politisk/ledelsesmæssig beslutning om at afse ressourcer til netværksmøder og løbende sparring. Det kunne samtidig overvejes at lade en eller flere jordemødre i hver bydel rekruttere sårbare gravide og dermed skabe mulighed for et nært samarbejde mellem disse og relevante sundhedsplejersker, projekter og øvrige interessenter.
- At det kan være hensigtsmæssigt i højere grad at indarbejde tværfagligt samarbejde i relation til yderligere udvikling af bl.a. indholdet på gruppegangene. Input fra andre faggrupper og dermed forskellige faglige tilgange og erfaringer vurderes at kunne skabe grobund for i højere grad at tænke i et bredt familiebegreb, som ikke kun fokuserer på mor og barn, men også inkluderer fædre, bedsteforældre, øvrige familiemedlemmer eller venner. Et øget fokus på inddragelse af deltagernes eventuelle netværk kunne være fordelagtigt i et fremadrettet perspektiv, fordi det kan styrke forankringen af viden og give styrkede forældrekompetencer hos den enkelte forælder.

3. 'FAMILIEFORUM' I BISPEBJERG

I projektperioden er gennemført i alt 5 gruppeforløb, heraf et i 2010, 3 i 2011 og et i første halvdel af 2012. Dermed har projektet levet op til succeskriteriet om at gennemføre to gruppeforløb årligt i projektperioden. I 2011 gennemførtes dog i alt 3 gruppeforløb, idet der i foråret 2011 blev rekrutteret 15 kvinder, som derfor måtte deles op i to parallelle gruppeforløb. Familieforum eksisterede imidlertid allerede inden starten på den nuværende projektperiode. Således er der i perioden 2006-2010 gennemført yderligere 8 gruppeforløb. Familieforums overordnede formål er at være et udviklingsforum for socialt udsatte nybagte mødre og deres familier, hvor de kan styrke deres forældrekompetencer. I forløbet fokuseres på at give familierne adgang til støtte, omsorg, netværk, viden og erfaringer, der skal styrke dem i forælderrollen og dermed også øge barnets mulighed for at opnå en tryk tilknytning til forældrene. Denne udvikling skal nås gennem samvær, fælles erfaringer og refleksion i gruppen.

Ved projektperiodens begyndelse var ambitionen at arbejde videre med tre punkter: For det første skulle der laves forsøg med at skabe kontakt til udsatte gravide og dermed starte et kortere forløb før fødslen, ligesom mødrene efter fødslen ville blive tilbudt deltagelse i Familieforum. For det andet ville projektet arbejde på at videreudvikle og optimere indsatsen over for fædrene og andet netværk. Og for det tredje ville projektet fokusere på efterværn og opfølgning, det vil sige muligheden for yderligere tilbud til familierne efter afsluttet deltagelse i Familieforum.

Projektets målgruppe er uændret i projektperioden. Der arbejdes med en bred definition på sårbarhed, som bl.a. indbefatter dårlige opvækstbetingelser, lavt selvværd, social isolation, psykiske vanskeligheder og misbrugsproblemer. Det var blandt projektets målsætninger at 25 pct. af de rekrutterede mødre har anden etnisk baggrund end dansk (Projektbeskrivelse, BUF 2010).

► Rekrutteringsmæssige erfaringer

Rekruttering til *Familieforum* er primært gået gennem sundhedsplejerskerne i Bispebjerg, og rekrutteringsproceduren er uændret i projektperioden.

Den overordnede vurdering er, at rekrutteringsproceduren under *Familieforum* er velfungerende, og Familieforum lever fortsat op til målsætningen om at rekruttere til to hold årligt (Jf. Projektbeskrivelse, BUF 2010). De interviewede sundhedsplejersker vurderer, at to hold årligt er passende i forhold til antallet af nybagte mødre i området, som er i projektets mål-

gruppe. Som nævnt blev der i foråret 2011 gennemført to sideløbende gruppeforløb, fordi der var rekrutteret 15 mødre til forløbet. Gruppelederne vurderede dog, at dette ikke var udtryk for et generelt større antal potentielle deltagere, men snarere en periodevis tilfældighed (Midtvejsevaluering, Als Research 2011).

Den velfungerende rekrutteringsprocedure forklares med, at målgruppen er velafgrænset i forhold til behovet i Bispebjerg, samt at projektet helt overordnet er et relevant tilbud.

Gruppelederne har gjort en stor indsats for at gøre deres kollegaer bekendte med projektet og engagere dem i rekrutteringen. To elementer i gruppeledernes indsats vurderes at være af afgørende betydning i denne sammenhæng: For det første udleveres skriftligt materiale til sundhedsplejerskerne med vejledning til, hvordan relevante familier kan identificeres, og forslag til, hvordan projektet kan præsenteres for familierne. For det andet har gruppelederne gjort en stor indsats i forhold til at præsentere projektet for deres kollegaer, huske dem på det og gøre opmærksom på, hvornår rekrutteringen til en ny projektperiode begynder.

Det er desuden af afgørende betydning, at projektet har eksisteret siden 2006, hvorfor der gennem en årrække er opbygget et kendskab til projektets organisering og resultater blandt sundhedsplejerskerne. De interviewede sundhedsplejersker oplevede, at det tog lang tid for dem at opbygge et godt kendskab til projektet, og at det er, når de selv har haft gode oplevelser med projektet, de for alvor husker og har succes med at præsentere projektet for potentielle deltagere på en overbevisende måde.

Til sammen har disse elementer skabt en positiv bevidsthed om projektet blandt områdets sundhedsplejersker. Som en siger: *"Når vi ser disse kvinder nu, tænker vi bare 'Familieforum'"*.

Ifølge gruppelederne har det ligeledes betydning for rekrutteringen, at der er skabt en stemning af, at *Familieforum* er et positivt tilbud, og at målgruppen er glade for at få tilbuddet og føler sig lidt 'udvalgt'.

Således oplever projektet sjældent, at henviste deltagere takker nej til at deltage. Ved hver rekruttering er der højst en eller to potentielle deltagere, der takker nej til tilbuddet. Når de gør det, er det typisk, fordi forløbet virker langt, eller fordi de ikke selv vurderer at være 'sårbare' eller 'udsatte'. Her har det betydning, hvordan de adresseres: *"Det er pigerne selv, der har hjulpet os til at nå til, at vi over for dem bruger ordet 'sårbare', og ikke 'socialt udsatte'. Sårbar kan de bruge, det er okay, for så kan man ende godt ud, og man kan ende mindre godt ud, der er åbent til begge sider"* (Gruppeleder, Bispebjerg).

Erfaringerne fra *Familieforum* viser således, at det er af afgørende betydning for rekrutteringen, at projektet præsenteres som et positivt tilbud, der tilbyder støtte, viden og netværk, og som har en positiv tilgang til potentielle deltagere fremfor at deltagerne mødes med bekymring.

Rekruttering af gravide med særligt behov for støtte

Som nævnt var det blandt *Familieforums* målsætninger at iværksætte kortere forløb for gravide i målgruppen, og *Familieforum* har siden projektstart samarbejdet med jordemødre og børnefamilieenheden om opsporing og henvisning af sårbare gravide med henblik på at indsluse dem i et kort forløb i graviditeten.

Som beskrevet i midtvejsevalueringen har gruppelederne arbejdet opsigende ved at aflægge besøg hos relevante teams af jordemødre i november 2010, ligesom Familieforum har sendt mails til og besøgt praktiserende læger i området, og fortalt dem om projektet. I perioden fra november 2010 til april 2012 har Familieforum fået henvist 34 sårbare gravide, heraf 5 fra Børnefamilieenheden i Bispebjerg, 1 fra egen læge, 7 fra jordemødre i Familieambulatoriet ved Hvidovre Hospital, som arbejder med gravide, hvor der er brug af rusmidler enten aktuelt eller i en af de vordende forældres historie. 21 er henvist fra Blåt Team på Hvidovre Hospital, som arbejder med psykisk sårbare gravide.

Af de 34 henviste har 8 deltaget i *Familieforum* efter fødslen. En enkelt gang har projektet samlet 5 gravide til et gruppeforløb, men heraf mødte kun 2 op. Der har ikke siden været rekrutteret et tilstrækkeligt antal gravide i projektets målgruppe til at samle en gruppe. Af de resterende er en del blevet vurderet til ikke at være i projektets målgruppe. Ifølge gruppelederne er psykisk sårbarhed ikke i sig selv et inklusionskriterium, idet nogle af disse kvinder er velfungerende ud over deres psykiske sårbarhed. På grund af målgruppedefinitionen for projektet inkluderes deltagere således kun, hvis de ved siden af den psykiske sårbarhed også er socialt udsatte på andre parametre.

Evalueringen viser, at strukturelle forhold er af afgørende betydning for en eventuel etablering af gruppeforløb for gravide. Følgende faktorer vurderes at være af betydning:

- Jordemødrene i Blåt Team og Familieambulatoriet arbejder med gravide fra et stort geografisk område. Ud over Københavns Kommune dækker de Hvidovre, Ishøj, Dragør og Kastrop. Det betyder, at jordemødrene ikke i særlig høj grad har kendskab til relevante projekter i de forskellige områder. De interviewede jordemødre kender til Familieforum, fordi en projektsundhedsplejerske har besøgt hospitalet og præsenteret projektet.
- På trods af, at jordemødrene beskriver sundhedsplejerskerne som deres tætteste samarbejdspartnere, er kontakten mellem dem begrænset af, at arbejdet med socialt udsatte ikke nødvendigvis er samlet hos de samme jordemødre.
- Jordemødrenes tidsmæssige ressourcer er begrænset af, at de er optaget af f.eks. konsultationer hele dagen, hvorfor det er svært at finde tid til at kommunikere med sundhedsplejerskerne. Derfor foregår det meste af kommunikationen skriftligt og via korte beskeder, som der ofte ikke er tid til at følge op på.
- Jordemødre og sundhedsplejersker vurderer selv, at samarbejdet vanskeliggøres af deres forskellige institutionelle tilknytningsforhold. Sundhedsplejerskerne er ansat under Københavns Kommune, mens jordemødrene er ansat under Region Hovedstaden.

De interviewede jordemødre vurderer imidlertid, at der blandt de gravide, de er i berøring med, ville være et behov for et projekt som Familieforum. Det er en gruppe, som både er udsatte på socioøkonomiske parametre, psykisk sårbare og uden netværk. Som en jordemoder fortæller: *"Hvis sundhedsplejersken først kommer, når barnet er en uge, kan det allerede være for sent. Så kan det være, de ikke ammer, fordi de tænker, det ikke er nødvendigt, eller har givet op. Man skulle lægge et basalt forløb inden da. (...) Det kan også fungere som forebyggelse mod, at børn bliver rusket. Tit er det af frustration over, at barnet græder, at de bliver rusket. De skal lære, hvad de skal gøre, hvis barnet græder"* (Interview med jordemoder fra Blåt Team, maj 2012).

Det vurderes, at *Familieforum* gennem afholdelsen af netværksmøder og kontaktskabelse til jordemødre og praktiserende læger i øvrigt på tilfredsstillende vis har forsøgt at igangsætte tværfagligt samarbejde. Det vurderes samtidig, at det fortsat er vigtigt at have fokus på sårbare gravide, men at de strukturelle barrierer for samarbejdet skal søges imødekommet, eksempelvis ved også lokalt at samle socialt udsatte gravide hos de samme jordemødre.

Profiler og deltagersammensætning

I projektperioden er i alt gennemført 5 gruppeforløb, som hver er startet med 7-8 deltagere på holdet, og på hvert hold er ca. en kvinde faldet fra undervejs. Gruppelederne vurderer, at otte deltagere er et passende antal, og at det ikke er muligt at have flere deltagere på holdene. Deltagerne har været i alderen 19-39 år, og børnene i aldersgruppen 0-8 måneder. Omkring halvdelen af deltagerne er enlige mødre.

Gruppelederne vurderer, at deltagerne fortsat kan kendetegnes ved de typologier, som er beskrevet i den indledende kortlægning. De påpeger i øvrigt, at det oftest er familiens sociale vilkår, forældrenes egen opvækst samt svage forældrekompetencer, der gør det muligt at identificere relevante familier, fordi børnene er så små, at familiens sårbarhed ikke nødvendigvis i særlig høj grad afspejler sig i børnenes udvikling på dette udviklingstrin.

Ca. halvdelen af deltagerne har etnisk minoritetsbaggrund. Flertallet af de deltagere, der har anden etnisk baggrund end dansk, har baggrund i ikke-vestlige lande. Deltagerne har således baggrund i Mellemøsten og Nordafrika (6 deltagere), Pakistan (3 deltagere), Tyrkiet (2 deltagere), afrikanske lande (2 deltagere) samt Sydamerika, Grønland, Østeuropa, Thailand og Indien. Projektet opfylder succeskriteriet om, at 25 pct. af de mødre, som rekrutteres til gruppeforløbet på Bispebjerg, har en anden etnisk baggrund end dansk.

Etnicitet

På trods af, at deltagere med etnisk minoritetsbaggrund udgør godt halvdelen af projektets deltagere, er deltagergruppens etniske sammensætning ikke længere noget, der fylder meget i gruppeledernes overvejelser. Tidligere i forløbet har Familieforum til tider haft som dagsordenspunkt at diskutere, hvad det betyder for gruppen at være kulturelt og etnisk blandet.

Men det vurderes ikke længere relevant, og gruppelederne vurderer ikke etnicitet som et særligt vilkår, det er aktuelt at tage hensyn til. Dette forklares med, at det sproglige niveau er blevet bedre, og at der generelt findes flere etnisk blandede familier. Gruppelederne mener således ikke, at det er relevant at sætte ekstra fokus på deltagergruppens etniske baggrunde.

Blandt projektets samarbejdspartnere vurderes det imidlertid, at der fortsat er familier med behov, som ikke inkluderes i projektet som følge af manglende dansksproglige kompetencer. Her mener flere, at der fortsat vil være et behov for at inddrage en tolk, og at det godt kan fungere i forældregruppeforløb. Samtidig er samarbejdspartnere dog begejstrede for, at Familieforum er for både forældre med etnisk dansk og etnisk minoritetsbaggrund: Her mødes man ikke som følge af sin etnicitet, men fordi man har nogle udfordringer i forhold til forældreskabet.

Deltagernes sproglige kompetencer indgår imidlertid i gruppeledernes overvejelser i forhold til deltagersammensætning. Således vurderer de, at der til hver gruppe højst kan rekrutteres en enkelt deltager med svage dansksproglige kompetencer, fordi det ellers kan have negativ effekt for den reflektive proces i gruppen. Gruppeledernes erfaring er dog, at også deltagere med etnisk dansk baggrund kan møde udfordringer i forhold til gruppeprocessen, fordi de ikke er vant til at indgå i reflektive processer sammen med andre.

Samlet vurdering af målgruppeopfyldelse

Det er evaluators vurdering, at projektets deltagere i høj grad repræsenterer kernemålgruppen af udsatte og sårbare familier. Generelt arbejdes der i Familieforum med en bred definition af sårbarhed, men der er også sårbare mødre, der ikke inkluderes i gruppeforløbet. Evaluator vurderer, at det er vigtigt til stadighed at overveje inddragelsen af tolkebistand i forældregruppeforløb for socialt udsatte og sårbare forældre. Således vurderes det, at projektet risikerer at overse de mest udsatte og sårbare familier, som også er kendetegnet ved svage dansksproglige kompetencer.

► Organisatoriske erfaringer

Familieforums tilbud består i dag af følgende elementer:

- Gruppeforløb for mødre og børn
- Familiearrangementer
- Familiesamtaler i hjemmet
- Statusamtaler

Projektperiodens 4 gennemførte grupper er forløbet over 14-18 gange. Fremmødet er generelt stabilt, og fremmødeprocenten har gennemsnitligt været på omkring 85 pct. med undtagelse af enkelte forløb. Ved udarbejdelsen af evalueringsrapporten har Familieforum endnu ikke opgjort fremmødeprocenten ved forløbet i foråret 2012.

I gruppeforløbet arbejdes ofte med følgende temaer: Søvn, at blive mor/familie, familie-liv/børneopdragelse, forebyggelse af ulykker/førstehjælp, sygdom og behandling/pleje, kvindekrop, sex/samliv og prævention, mad/måltid, mennesker omkring os samt samspil/tilknytning/adskillelse. Herudover indeholder hvert forløb aktiviteter som tumlastik og rytmik, ligesom der arrangeres en tur som del af forløbet. Deltagerne inddrages i udarbejdelsen af det konkrete program for forløbet.

Konkret finder gruppeforløbene i *Familieforum* sted om formiddagen, og der er afsat 3 timer til hver gruppegang. Hver gruppegang starter med et morgenmåltid. Herefter introduceres til dagens emne. Ofte struktureres formiddagen sådan, at gruppelederne holder et kort oplæg eller stiller nogle spørgsmål, og hurtigt inddrages deltagerne gennem refleksive spørgsmål eller øvelser. Efter en pause afsluttes med en debat med rum for deltageres individuelle spørgsmål, ligesom der træffes aftale om temaet på næste gruppegang (Familieforum: Struktur ved hver mødegang 2012). Gruppelederne vurderer, at det indgyder til varme og fællesskab, og at det virker velkommende.

Ved opstarten træffes en række aftaler vedrørende fremmøde, afbud osv. Ligeledes gøres det klart, at deltagerne forventes at være åbne og ærlige i gruppen, at de er forpligtede overfor hinanden, og at der er tavshedspligt i gruppen. Der gennemføres en midtvejsevaluering undervejs i hvert forløb, hvor deltagerne har mulighed for at komme med forslag til ændringer og tilpasninger. Ligeledes gennemføres en slutevaluering i hvert forløb.

Gruppelederne lægger stor vægt på at sætte faste rammer for forløbet, så deltagerne er forberedte på, hvad der skal ske, og så forløbet og de enkelte gruppegange er præget af forudsigelighed. Det er desuden en fordel, at gruppen mødes 'på neutral grund' i lokaler, der stilles til rådighed af Socialforvaltningen, idet nogle mødre i målgruppen fravælger at deltage i traditionelle mødregrupper, bl.a. fordi disse foregår i eget hjem.

Familiearrangementer afholdes 1-2 gange i hvert forløb. Her inviteres fædre og andet netværk sammen med mødre og børn, og programmet består oftest af tumlastik med børnene,

hvor fædre eller andet netværk er aktive sammen med børnene. Andre gange diskuteres emner som børns udvikling, hjernens udvikling og rollen som far. Arrangementerne indebærer desuden fællesspisning og hygge for alle deltagerne.

Familiesamtaler tilbydes til alle familier med en tilstedeværende far. Omfanget er 2-3 samtaler om det at være blevet familie.

Ved afslutningen af hvert forløb gennemføres så vidt muligt en statussamtale, hvor familiens situation drøftes, evt. med deltagelse af andre fagpersoner med relation til familien, f.eks. fra Socialforvaltningen.

Gruppelederens rolle

Desuden spiller gruppelederne selv en essentiel rolle i forløbet, idet den personlige tilstedeværelse er afgørende for deltageres fremmøde og for gruppeforløbenes succes. Udover de konkrete faglige kompetencer er det vigtigt, at gruppelederne formår at kombinere en solid faglig viden med personlige kompetencer i forhold til at skabe tillid og vise engagement hos deltagerne.

Således fungerer gruppelederne ikke blot som facilitatorer, gruppeledere og fagpersoner/eksperter i forhold til gruppeforløbet, en vigtig del af deres rolle er desuden at være gode til at opbygge relationer med deltagerne, og læringen er dermed i nogen grad baseret på omsorg: *”Vi er jo værter og må sige, nu tager vi os lidt af jer, fordi vi kan lide jer, og fordi vi har den tanke, at I tager jer meget af jeres børn, og der er ikke så mange, der tager sig af jer. Det er rent fysisk med et måltid mad og også med et klap på skulderen, og hvor ser du godt ud i dag”* (Gruppeleder, Familieforum).

For gruppelederne gælder det imidlertid også om at finde en balance i relationen til deltagerne. F.eks. beretter gruppelederne om, at deltageres kommunikation til gruppelederne på telefon og sms ikke adskiller sig så meget fra kommunikationen til f.eks. venner, og det er derfor vigtigt, at gruppelederne er bevidste om at holde en professionel tone i deres tilbagemeldinger og på den måde markere, hvor grænserne går.

Evaluatoren vurderer, at *Familieforums* gruppeledere i høj grad formår at skabe et trygt og tillidsfuldt rum for deltagerne. At deres egen rolle er så central, skaber imidlertid også en sårbarhed i projektet. For at balancere denne sårbarhed er det afgørende, at gruppelederne undervejs i gruppeforløbet gør overordnede notater om forløbets emner og metoder for herigennem at gøre det muligt for andre om nødvendigt at overtage rollen.

Fremmøde og fastholdelse

Der gøres en stor indsats for at sikre deltageres fremmøde. På første mødegang bliver en del af deltagerne hentet af gruppelederne på deres bopæl, og der har ligeledes været eksempler på, at deltagerne har medbragt et familiemedlem første gang for at føle sig mere trygge.

Gruppelederne kontakter deltagere, der er fraværende uden at melde afbud, men de oplever generelt at deltagerne giver besked, hvis de er forhindret. Det er der truffet aftale om ved gruppens opstart.

Det er desuden et element i fastholdelsesstrategien, at gruppelederne stort set aldrig aflyser en gruppegang. De prioriterer højt at holde fast i de aftalte gruppegange, men hvis det alligevel er umuligt at holde fast i en aftalt dag, flytter de mødetidspunktet fremfor at aflyse. I forbindelse med gruppeforløbet i foråret 2012 har projektet oplevet et mindre fremmøde end ellers. De har derfor øget fastholdelsesindsatsen ved at udsende et brev med påmindelse om *Familieforum*, ligesom de ringer til deltagerne dagen før fremfor blot at sende en sms.

Det vurderes, at gruppelederne generelt har gjort en stor og nødvendigt indsats for at sikre deltageres fremmøde, og at gruppeledernes ildhu er en væsentlig kilde til at sikre det høje fremmøde.

► Pædagogiske metoder og resultater

I Familieforums arbejde med sundhedsfremme og forebyggelse fokuseres på deltageres handlemuligheder og ressourcer. Familieforum arbejder med metoder, som til sammen skal styrke deltageres refleksion i forhold til børnenes udvikling, sundhed og trivsel, og på denne baggrund styrke forældrenes handlekompetencer i relation til deres børn.

Familieforum arbejder med et begreb om *forældrekompetence* med inspiration fra ph.d. og forskningslektor Bente Jensen. Således har *Familieforum* fokus på at skabe øget forældrekompetence blandt deltagerne gennem: *"...læreprocesser som er meningsgivende og udvikler refleksivitet og erfaringer i forhold til konkrete handlinger"* (Begrebsafklaring, Familieforum 2011). Dermed anvendes begrebet om forældrekompetencer som den enkeltes handlinger og observerbare færdigheder i sammenhæng med bagvedliggende viden, faglige kompetencer, evne og vilje til forandring og relationsdannelse samt den enkeltes selvopfattelse, mening og engagement. Dermed arbejder Familieforum med forældrekompetence som *"... det at mødreforældre er i stand til at leve sig ind i situationen, involvere sig og handle i forhold til at være blevet forældre"* (Begrebsafklaring, Familieforum 2011).

Et andet centralt begreb i *Familieforums* tilgang, er resiliens. Dette begreb henviser til, at børn, der oplever betydelig modgang i livet, kan udvikle sig mere positivt end forventet. Familieforum har fokus på *resiliensfremmende faktorer*, hvor muligheden for, at barnet kan udvikle sig positivt på trods af svære omstændigheder, kan øges gennem arbejde med bl.a. tilknytningsrelationer til kompetente og omsorgsgivende voksne, nære relationer til forældre, en demokratisk opdragelsesstil, gode trøsterutiner og faste samværsvaner (Begrebsafklaring, Familieforum 2011).

Familieforums målsætninger for deltagerne er:

- At give familierne adgang til støtte, omsorg, netværk, viden og erfaringer vedrørende børns udvikling, tidlig tilknytning, sundhed, børneopdragelse, familiedannelse, følelsen af sikkerhed i forælderroller, forventninger til børnefamilierne.
- At barnet opnår en tryk tilknytning til forældrene (vurderes ved hjælp af Marte Meo).
- At der gennem samvær, fælles erfaringer og refleksion opstår ny viden og nye ønsker for udvikling hos deltagerne. På den måde opstår der en positiv lærings spiral, hvor deltagerne motiveres til at se nye valgmuligheder og nye måder at opfatte forælderrollen på. Fælles oplevelser og erfaringer giver deltagerne perspektiv på egen situation og øget tillid til egne handlemuligheder.
- At familierne bliver i stand til at henvende sig relevante steder, ved problemer i forhold til det at være forældre.

(Projektbeskrivelse, BUF 2010)

Deltagernes udbytte

De pædagogiske metoder vurderes at have god gennemslagskraft i forhold til at styrke målgruppens forældrekompetencer. Deltagelsen i Familieforum vurderes at have positiv betydning for deltagerne på følgende områder:

For det første styrkes forældrene ved, at de i Familieforum får råd til konkrete handlemåder. Gruppelederne og deltagergruppen fungerer som 'erfaringsbase' i forhold til konkrete tips og handlemåder, som kan bryde fastlåste og problematiske hverdagssituationer.

For det andet reduceres forældrenes usikkerhed ved, at gruppelederne hver uge 'tager trykket' af presserende tvivl og rådvildhed. Sundhedsplejerskernes faglige viden bruges som en 'vidensbase' til at be- og afkræfte tvivl og få faktuel information. Viden bruges også til at få en forsikring af, at barnet udvikler sig normalt.

For det tredje styrkes deltagerne indre handle- og dømmekraft og sikkerhed som forældre. Læringsprincippet er, at forældrene skal styrkes i: at se hvad der er godt for deres barn med egne øjne (Gruppeleder Bispebjerg). Gruppelederne mener, at deltagerne i højere grad styrkes som forældre, når de ud fra et indre orienteringspunkt af tillid og erfaring kan vurdere og skelne i 'rigtigt og forkert' frem for at deltagerne søger dette orienteringspunkt i omverdenen eller i en ekspertviden. Således oplever både deltagerne og sundhedsplejekollegaerne, at mødrene bliver mere naturlige i samværet med børnene. Som en af gruppelederne formulerer det:

"...hvis en [deltager] får en følelse af, at nu er jeg faktisk blevet bedre til selv at mærke hvad der er godt for mit barn, så er vores højeste mål jo opnået. I stedet for at de siger, at de har lært nogle ting som de skal gøre med deres børn. For så er moderen jo på den anden gang, når barnet har udviklet sig i en eller anden retning og hun så ikke har nogen at spørge.

Selve det at deltage i et forløb vurderes at have en positiv effekt på deltagerne, fordi det forudsætter at de gør noget aktivt og kommer ud af døren. Og samtidig skabes der med projektet et trygt rum, og det på trods af, at en del af deltagerne ikke har så gode erfaringer med at indgå i sociale sammenhænge. Som en deltager formulerer det:

”...vi talte om personlige problemer. Der kunne være nogle dage, hvor jeg kom og ikke havde lyst til at snakke og deltage, og så lige pludselig fik jeg bare åbnet mit hjerte, fordi jeg havde haft det så dårligt. Det var en slags terapi, ligesom at skulle tale med en psykolog, men uden at skulle være alene om det. Vi følte os trygge og vidste, at det ikke gik videre derfra. Jeg kunne være mig selv med alle mine fejl”.

Relationen til de andre deltagere bidrager endvidere i den forstand, at mødre bliver bekræftet i, at de også har noget at bidrage med, at deres erfaringer kan hjælpe de andre deltagere.

Gruppelederne vurderer, at deltagerens udbytte især er til at få øje på på kort sigt, og at det gælder både mødre og børn. Som en gruppeleder formulerer det: *”Vi har holdt en hånd under dem i den periode, der er allermest afgørende for barnets liv”.* Således vurderes det, at mødrenes deltagelse i forløbet undervejs har haft positiv effekt på både mødres og børns trivsel.

Informanterne har svært ved at vurdere, hvordan effekten af projektet vil være på længere sigt. Flere af de interviewede samarbejdspartnere vurderer imidlertid, at Familieforum har en markant forebyggende effekt. Som en samarbejdspartner formulerer det: *”Hvis tilbuddet [Familieforum] ikke havde været der, var familierne måske bare kommet til Børnefamilieteamet og så sendt væk igen, fordi det ikke er helt galt. Og så ville de måske vende tilbage, når derter gået helt galt. Det ville være et kæmpe knæk for forældrene.”.*

Forældrecoaching i praksis

Metoderne i *Familieforum* har stort set været uændret gennem forløbet. Således er det fortsat metoderne Aktiv vurdering og Marte Meo, dog i en stærkt revideret udgave, der anvendes i projektet (jf. Delrapport 1 – Indledende kortlægning, Als Research 2010). Disse metoder er valgt med udgangspunkt i det læringssyn, som præger Familieforum. Her er fokus på at skabe et læringsrum med plads til personlig refleksion og kollektive læreprocesser, og hvor gruppeledernes opgave er at lede læringen, herunder at fastholde mål (’hvorfor er vi her’) og normer (’hvordan er vi sammen’) (Begrebsafklaring, Familieforum 2011).

Fra starten har marte meo-principperne været anvendt uden at følge metoden rent, og det har således aldrig været hensigten at anvende eksempelvis videooptagelser. Undervejs i projektperioden har gruppelederne tilpasset metoden yderligere til forløbet. Oplevelsen var, at marte meo-metoden ikke fængede deltagerne, fordi det var for kompliceret. Gruppelederne har dog fortsat metoden i baghovedet, og anvender principperne, når de finder det relevant:

”...f.eks. de [deltagerne] snakker sammen eller de pludrer, så er det et rigtig godt billede at have, og sige 'Prøv at se, han vil gerne i kontakt med dig eller han smiler til dig'. Det kunne det være ikke. Ligesom at fryse et øjeblik (...) Vi lærer dem at prøve at lægge mærke til, hov, her er der god kontakt” (Gruppeleder, Bispebjerg).

Undervejs i forløbet har gruppelederne tilpasset vægtningen mellem de forskellige elementer i Familieforum, således at der efterhånden er kommet mere vægt på at aktivere deltagerne, få dem til at stille spørgsmål og reflektere over deres egen situation. Således er der kommet stadig mere fokus på at formidle viden til deltagerne via refleksive processer, og dermed er tillæringen af konkret viden kommet til at fylde lidt mindre i *Familieforum*. Denne udvikling hænger blandt andet sammen med, at deltagerne simpelthen har problemer med at huske, hvad de lærer undervejs.

Som supplement til de almindelige gruppegange, indeholder hvert forløb mere fysisk betonede elementer som tumlastik, rytmik osv. Disse elementer har til formål at give mødrene en konkret fornemmelse af, hvordan de kan bruge fysiske øvelser og lege til at stimulere børnene, ligesom de undervejs af gruppelederne blive støttet i at læse børnene og deres grænser. Sammen med gruppens udflugt giver disse anderledes gruppegange mulighed og lejlighed til samtaler og samvær af en anden karakter, end på de almindelige gruppegange. Det er evaluators vurdering, at der i Familieforum er fundet en god balance mellem forløbets forskellige elementer.

Opfølgning og fastholdelse af læring

Gruppelederne påpeger, at det er vanskeligt at udvikle et standardiseret opfølgningstilbud, da deltagernes behov for opfølgning er differentierede og individuelle.

Projektet har haft fokus på at give en tilbagemelding til familiens egen sundhedsplejerske, og gøre opmærksom på, at familien fortsat er sårbar og kan have behov for ekstra besøg.

Ved forløbets afslutning afholdes statusamtaler med de deltagende mødre, og i relevante tilfælde deltager barnefaderen også. Her giver gruppelederne deltageren en tilbagemelding på deres oplevelse af barnets udvikling og trivsel, og familiens fremadrettede behov for støtte diskuteres og gruppelederne fortæller om relevante tilbud. Ligeledes deltager familiens egen sundhedsplejerske, en repræsentant fra børnefamilieenheden eller andre relevante personer, der er tilknyttet familien. *Familieforum* oplever imidlertid af og til, at det ikke er logistisk muligt at arrangere deltagelse fra børnefamilieenheden, hvorfor man må nøjes med at orientere socialforvaltningen om forløbets afslutning. Det er vurderingen, at øget fokus på løbende og afslutningsvis sparring mellem Familieforum og børnefamilieenheden ville være hensigtsmæssig i forhold til familiens videre forløb.

Gruppelederne udtrykker dog ønske om selv at kunne bibeholde kontakt til deltagerne efter forløbets afslutning. Dette kunne f.eks. være igennem jævnlig telefonisk kontakt. Ifølge gruppelederne er det primært relevant i forhold til de deltagere, som ikke er i forløb under Børnefamilieenheden/Socialforvaltningen. Hensigten med den fortsatte kontakt skulle

være fastholdelse af den forebyggende effekt, der kan være af *Familieforum*, samt at bygge videre på den tillidsfulde relation, som i forløbet er opbygget mellem gruppeleder og deltager. En sådan fortsat kontakt vurderes hensigtsmæssig, for at skabe kontinuitet i familiernes liv. Som en sundhedsplejerske formulerer det: *”Mange af mødrene har dårlige erfaringer med det der med at knytte og slippe og knytte og slippe og det kan være hårdt. Det ville være super med et møde seks måneder efter afsluttet gruppe - det ville næsten være som at få nogle plejemødre”*.

Familieforum opfordrer desuden deltagerne til at fortsætte med at se hinanden efter afsluttet forløb, men deres indtryk er, at det på grund af deltagerens svage sociale kompetencer sjældent lykkes. En af de interviewede kvinder, som tidligere har deltaget i *Familieforum* fortæller dog, at hendes gruppe fortsatte som mødregruppe i et par måneder efter afslutningen i *Familieforum*. Hun har fortsat et par veninder derfra, som hun ser, men savner det faglige input, som var gruppeledernes bidrag.

Familiebegreb og inddragelse af fædre i Familieforum

Som nævnt var det en målsætning i *Familieforum* at *”udvikle og optimere indsatsen over for fædre og andet netværk”* (Projektbeskrivelse, BUF 2010). Det har imidlertid ikke været en målsætning, at fædre skulle inddrages i gruppeforløbet på lige fod med mødrene, hvilket i projektbeskrivelsen forklares med, at fædre på grund af arbejde, uddannelse o.lign. ikke er tilgængelige i dagtimerne, hvor gruppegangene afholdes. Samtidig har det undervejs i projektperioden vist sig, at kun en tredjedel af mødrene bor sammen med barnets far. Overordnet er billedet, at der på hvert hold er en eller to familier, hvor mor og far bor sammen og har et stabilt forhold. Resten bor alene eller har ustabile kæresteforhold (Interview med gruppeledere, maj 2012).

For at inddrage tilstedeværende fædre i projektet, afholdes familiebesøg og aftenarrangementer hvor fædre eller andre familiemedlemmer eller venner kan deltage. Som regel afholdes et sådant aftenarrangement en til to gange i forløbet. Mødrene vil som regel gerne have flere arrangementer af denne art, men når fædre selv spørges, vil de helst nøjes med en enkelt gang, og denne tilbagemelding kommer fra familierne over en bred kam, uanset alder og etnicitet. Gruppelederne vurderer således ikke, at der er potentiale for at inddrage fædre i højere grad. Dette skyldes også, at de enlige mødre melder ud, at de ikke er interesseret i at komme til mere end en enkelt familieaften.

Omvendt viser evalueringen også, at inddragelsen af fædre – om end i lille skala – kan være med til at rykke på normer, også internt i familien. En sundhedsplejerske fortæller om en familie, hvor kvinden kun sjældent gik ud uden sin mand, og for hvem det var et vigtigt skridt at deltage i *Familieforum*, fordi det betød at hun fik mere erfaring med at gå ud alene. Samtidig deltog hendes mand i *Familieforums* Tumlastik-undervisning, og ifølge sundhedsplejersken betød det, at han deltog i barnets aktiviteter på en måde, han ellers ikke ville have gjort. Også i relation til familiebesøgene oplever gruppelederne en begrænset interesse.

Gruppelederne forklarer, at de af de nævnte grunde har nedtonet fokus på inddragelse af fædre: *”De er der jo ikke, de mænd. Og det er nok det typiske for familier i vores område. Altså nu har jeg fundet ud af, at det gerne må hedde Familieforum, selvom det ikke er så meget med mænd. Fordi at når en mor og barn er sammen, så er det jo også en familie. Familier i Nordvest, de ser sådan ud, hvis de er socialt sårbare”*.

Fordi målgruppen af sårbare og socialt udsatte nybagte mødre rummer en stor andel af enlige mødre, vurderer også de øvrige interviewede sundhedsplejersker, at den nuværende model er fornuftig. Statistikken viser, at der i Bispebjerg er en større andel af børn, der vokser op hos enlige forsørgere, sammenlignet med København generelt (Indledende kortlægning, Als Research 2010).

Hvis Familieforum sadlede om og definerede sin målgruppe som forældrepar, kunne det resultere i, at en stor del af de relevante mødre ville blive sorteret fra. En informant beskriver det således: *”Fremadrettet skal der hele tiden være fokus på fædre, men det er dog vigtigt at der er fokus på de børn og kvinder, der er centrale. Der skal altså ikke lægges for meget fokus på nogle mænd, der ikke er der (...) Vi må jo tage bestik af omgivelserne og tilrettelægge projektet derefter. Vores forestillinger om målgruppen er ikke nødvendigvis overensstemmende med de forestillinger vi har om, hvilken rolle fædre skal have”*.

Nogle informanter mener imidlertid, at projektets fokus på inddragelse af fædre og øvrigt netværk godt kunne opprioriteres. De mener, at sundhedsplejerskernes faglighed og traditionelle fokus på mødre og børn også kan spille ind i denne sammenhæng. De finder det fordelagtigt fremadrettet at arbejde med et bredere familiebegreb, som ikke blot indbefatter fædre, men også bedsteforældre eller andre familiemedlemmer eller venner, så *Familieforum* ikke bliver en *”udvidet mødregruppe”* som de siger. For at undgå dette mener de, at det kunne være fordelagtigt at inddrage andre faggrupper, som i højere grad end sundhedsplejerskerne er opmærksomme på andre aspekter end mor-barn-relationen. Således kunne inddragelsen af f.eks. en familierådgiver give et andet perspektiv og nogle andre fokuspunkter. Disse informanter mener ikke, at fokus på fædre skal nedtones ad hensyn til de enlige mødre, der indgår i *Familieforum*. At være enlig forsøger er et livsvilkår, som mødre skal lære at håndtere.

Evaluators vurderer, at Familieforum i sin nuværende form har gjort sig mange gode erfaringer, og at familieaftener og familiesamtaler er relevante tiltag med henblik på yderligere inddragelse af fædre og øvrigt netværk. Det anbefales imidlertid, at der fremadrettet gøres forsøg med at opprioritere inddragelsen af andre faggrupper, bl.a. med henblik på at styrke arbejdet med et familiebegreb, der er bredere end mødre og børn.

► **Netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer**

Ud over samarbejdet med jordemødrene i forbindelse med rekruttering til projektet, har *Familieforum* forsøgt at igangsætte samarbejde med forskellige andre faggrupper.

Gruppelederne på *Familieforum* har ydet en betydelig arbejdsindsats i forhold til at finde mulige opfølgningstilbud til deltagerne efter gruppeforløbets afslutning. Forslag til opfølgningstilbud har været gruppeforløb for psykisk belastede mødre under distriktspsykiatrien, samarbejde med det evidensbaserede familieprogram *De Utrolige År* under Socialforvaltningen, samarbejde med familiekonsulent under Børnefamilieenheden, og samarbejde med daginstitutioner om familiepladser. Projektet har søgt en bred vifte af tilbud blandt mange forskellige sociale og sundhedsfaglige aktører i Bispebjerg-området. Ingen af tilbuddene er imidlertid blevet brugt af deltagerne, blandt andet fordi deltagerne ikke har haft adgang til tilbuddene. Eksempelvis har det ikke været muligt for deltagerne at få en familieplads i daginstitutioner, hvilket bl.a. forklares med, at familiepladser tildeles på baggrund af symptomer hos barnet, hvilket ofte ikke ses hos de små børn i *Familieforums* målgruppe.

Samarbejde med børnefamilieenhed og familierådgivning, Socialforvaltningen

I projektperioden er der henvist 5 gravide fra Børnefamilieenheden i Bispebjerg, hvoraf 3 har deltaget i *Familieforum*.

Konkret har *Familieforum* og Børnefamilieenheden ofte samarbejde om de familier, der deltager i *Familieforum* og samtidig har en foranstaltning under Socialforvaltningen.

Børnefamilieenheden er grundlæggende positive overfor samarbejdet med *Familieforum*. De oplever blandt andet, at de kundskaber, deltagerne tillærer sig i *Familieforum*, er nogle Socialforvaltningen kan arbejde videre med, hvis der f.eks. iværksættes en foranstaltning i socialforvaltningen sideløbende med *Familieforum* eller efterfølgende. Samtidig oplever de, at *Familieforum* indimellem retter henvendelse i forbindelse med bekymring for konkrete familier. Henvendelser af denne karakter giver Børnefamilieenheden mulighed for en hurtig indsats, fordi de ved, at der ligger en professionel vurdering bag *Familieforums* henvendelser. I børnefamilieenheden ser man ligeledes familiernes deltagelse i Familieforum som et udtryk for, hvordan familien trives: ”For os er Familieforum en pejling på, om de er i stand til at passe et barn. Hvis de ikke er i stand til at deltage i Familieforum, så bliver vi særligt bekymrede”.

Børnefamilieenheden vurderer, at *Familieforum* er et godt supplement til Børnefamilieenhedens egne tilbud, til sårbare familier som ikke er så udsatte at de falder indenfor Socialforvaltningens tilbud.

Familieforum samarbejder desuden med Familierådgivningen, idet *Familieforum* afholdes i Familierådgivningens lokaler. Deltagerne præsenteres for Familierådgivningens anonyme rådgivningstilbud, og det resulterer ofte i, at et par af deltagerne får individuel rådgivning. Dermed bidrager *Familieforum* til at rekruttere til Familierådgivningens tilbud.

Familieforum vurderer også samarbejdet med Børnefamilieenheden som positivt, men ville foretrække et tættere samarbejde, eventuelt med en fast kontaktperson, som løbende kunne inddrages i samarbejdet om familier, der er i berøring med begge forvaltninger. Informanter fra socialforvaltningen vurderer ligeledes, at der kunne være positive effekter af øget samarbejde mellem de to instanser, ikke blot i relation til rekruttering og henvisning, men også konkret i forbindelse med tilrettelæggelse og gennemførelse af *Familieforum*, hvorved andre faggruppers viden og erfaring kunne bidrage til forløbet.

Generelt vurderes det, at både *Familieforum* og deres samarbejdspartnere i Socialforvaltningen er positive overfor samarbejdet, men at yderligere samarbejde i relation til rekruttering, forløbet for den enkelte familie samt måske tilrettelæggelse og undervisning på projektet, kunne være hensigtsmæssigt.

4.

NØRREBRO: Forældre i fokus for både mor og far

I projektperioden har der været afholdt 4 forældregruppeforløb i regi af projekt *Forældre i fokus for både mor og far*.

Selve formen på projektet har ikke ændret sig væsentligt undervejs, og gruppeforløbet består af 6 mødegange á 2 timer. I løbet af projektperioden er tidspunktet for gruppeforløbet fremskudt en halv time fra kl. 16-18 til kl. 16.30-18.30 med henblik på at give udearbejdende forældre mulighed for at komme fra arbejde. Der er i alt 3 projekt-sundhedsplejersker tilknyttet projektet, som på skrift leder mødegangene i hold af to.

Undervejs i projektperioden er projektet desuden blevet udvidet til også at indbefatte en række temaaftener, som har haft særligt til formål at tiltrække nogle af de fædre, som projektet ellers har haft svært ved at nå. Temaaftenerne har haft skiftende temaer, og har typisk været afholdt med deltagelse af en udefrakommende oplægsholder.

► Rekrutteringsmæssige erfaringer

Med fire afholdte gruppeforløb i projektperioden opfylder *Forældre i fokus for både mor og far* ikke succeskriteriet om rekruttering af 4 hold årligt (Projektbeskrivelsen BUF 2010). Den primære forklaring herpå er, at projektet undervejs har oplevet markante udfordringer i forbindelse med opsporing og rekruttering af deltagere til *Forældre i fokus for både mor og far*. Der er gennem perioden lagt en betydelig arbejdsindsats for at identificere og kontakte målgruppen, og der er iværksat en række tiltag for at intensivere og målrette rekrutteringen. For at intensivere og målrette rekrutteringen har projektet bl.a. udvidet rekrutteringsområdet til at omfatte hele Haraldsgadekvarteret, forsøgt at brande projektet positivt, påbegyndt en registrering af alle børn født i Mjølnerparken og Den Grønne Trekant og der har været afsat timer til en sundhedsplejerske, som har lavet hjemmebesøg blandt familier i Mjølnerparken.

Projektet har bl.a. arbejdet med at iværksætte tværfagligt samarbejde med henblik på rekruttering, men erfaringen er, at rekrutteringen næsten udelukkende er gået gennem områdets sundhedsplejersker. Rekrutteringsprocessen består af følgende trin:

1. Sundhedsplejerskerne møder under hjemmebesøg nybagte familier og identificerer her familier med behov for ekstra støtte
2. Sundhedsplejersken præsenterer familien for *Forældre i fokus for både mor og far* og tilbyder at familien kan blive kontaktet af en projekt-sundhedsplejerske
3. Projekt-sundhedsplejersken kontakter familien med henblik på at give familien en grundigere introduktion til projektet, vurdere, hvorvidt familien er i projektets målgruppe samt tilbyde dem deltagelse
4. Familien inkluderes i projektet. Indtil gruppen konkret startes op, holder projektsundhedsplejersken løbende kontakt til familien

Rekrutteringsmæssige udfordringer

Evalueringen viser, at rekrutteringsvanskelighederne primært finder sted på det første trin i processen, idet en del af forældrene i målgruppen ikke har været interesserede i at deltage. Samtidig har det været en barriere i projektet, at sundhedsplejerskernes introduktion til projektet generelt har været præget af en vis tilbageholdenhed. Ydermere beretter gruppelederne om, at det ikke er ualmindeligt, at forældrene i første omgang til egen sundhedsplejerske giver udtryk for at være interesserede i tilbuddet, men når gruppelederne kontakter dem, fravælger de alligevel at deltage i projektet.

Rekruttering af fædre

Gennem projektperioden har *Forældre i fokus for både mor og far* oplevet betydelige vanskeligheder med at rekruttere familier og særligt fædre fra målgruppen. Oplevelsen er, at det godt kan lade sig gøre at rekruttere mødre fra Mjølnerparken og Den Grønne Trekant, men at rigtig mange fædre takker nej til tilbuddet.

For at identificere forklaringer på rekrutteringsvanskeligheder iværksatte sundhedsplejen på Nørrebro i efteråret 2011 en undersøgelse af holdningen til sundhedsplejen og deltagelse i forældregrupper blandt fædre med anden etnisk baggrund end dansk i Mjølnerparken og Den Grønne Trekant. Undersøgelsen *'Far på 2200 Nørrebro – Mjølnerparken og Den Grønne Trekant'* blev offentliggjort i juni 2012. På baggrund af interview med 15 fædre konkluderede rapporten:

- At informanterne generelt ikke i særlig høj grad var interesserede i at deltage i forældregrupeforløb.
- De interviewede fædre var generelt positive overfor sundhedsplejen, men en del af fædrene oplever imidlertid, at sundhedsplejen – f.eks. i forbindelse med hjemmebesøg – ikke i tilstrækkelig grad er opmærksomme på og har fokus på faderens behov.
- Fædrene vil gerne tage imod tilbud fra sundhedsplejen, men primært i form af flere hjemmebesøg eller arrangementer specifikt målrettet fædre, f.eks. temaaftener eller fædregrupper (Davidsen 2012). Rapporten konkluderer, at der er behov for en todelt indsats målrettet fædre: Dels en implementeringsindsats målrettet fædre, som allerede er motiverede for at deltage, og dels en motiveringsindsats målrettet de fædre, der på nuværende tidspunkt ikke mener at have behov for tilbud fra sundhedsplejen ud over hjemmebesøg.

Rapportens resultater er offentliggjort efter evalueringens dataindsamling er afsluttet, og sundhedsplejen har således først efterfølgende fået mulighed for at tage højde for disse konklusioner. Den umiddelbare melding fra gruppelederne er imidlertid, at man efter projektperiodens afslutning (sidste gruppeforløb gennemføres i sommeren 2012) ikke vil arbejde videre for at fortsætte gruppeforløb for begge forældre i de mest udsatte områder på Nørrebro. Derimod vil sundhedsplejen på Nørrebro prioritere andre typer af aktiviteter i disse områder, herunder f.eks. at arbejde videre med temaaftener el.lign. specifikt målrettet fædre.

Afprøvning og udvikling er centrale elementer i *Forældre i fokus for både mor og far*, og beslutningen om at iværksætte undersøgelsen vurderes som yderst relevant, særligt set i lyset af, at der på forhånd har eksisteret meget begrænset viden på området. Undersøgelsen tilvejebringer ny viden, som er anvendelig ikke blot indenfor projektets egne rammer, men i relation til sundhedsplejens indsats målrettet fædre med etnisk minoritetsbaggrund i udsatte boligområder i almindelighed.

Sundhedsplejekollegaernes usikkerhed på projektet

Rekruttering til projektet foregår primært gennem sundhedsplejerskerne på Nørrebro. Evalueringen viser, at sundhedsplejerskernes rekrutteringsindsats i nogen grad har været præget af tilbageholdenhed. Således fortæller flere sundhedsplejersker, at de har været tilbageholdende, fordi de ikke har haft tilstrækkeligt kendskab til projektets formål og indhold, og samtidig følt sig usikre på, hvordan de konkret skulle præsentere projektet for de relevante forældre. Desuden har de generelt meget at nå under besøgene er så meget at nå, hvorfor præsentationen af projektet til tider bliver nedprioriteret til fordel for andre emner.

En øget opmærksomhed på projektet forudsætter, at gruppelederne hyppigt minder deres kollegaer om projektets eksistens, kommer med input til, hvordan projektet konkret kan præsenteres for de relevante forældre, samt jævnligt briefer deres kollegaer om projektets udvikling, erfaringer og resultater. Flere informanter giver desuden udtryk for, at gruppelederne i opstartsfasen selv har skullet 'finde deres ben' og blive sikre i projektet, hvorfor de måske ikke fra starten i tilstrækkelig grad har formået at inkludere og aktivere deres kollegaer i forhold til projektet.

Sundhedsplejens ledelse har forsøgt at imødekomme en generel tilbageholdenhed ved rekruttering gennem afholdelsen af en temadag, hvor sundhedsplejerskerne blev undervist i rekrutteringsstrategier og -teknikker, ligesom seminaret indeholdt workshops med præsentation af konkrete projekter, herunder *Forældre i fokus for både mor og far*. De interviewede sundhedsplejersker vurderer, at temadagen har haft positiv effekt, og er fortrøstningsfulde i forhold til rekruttering fremover. Det pointeres dog, at der fortsat er behov for, at gruppelederne jævnligt minder kollegaerne om projektet og orienterer om planlagte gruppeforløb i god tid.

Sundhedsplejerskernes traditionelle fokus på mor og barn vurderes ligeledes at udgøre en barriere for rekruttering. Som lederen af sundhedsplejen på Nørrebro beretter: *”Rent fagligt er det nyt for sundhedsplejerskerne, at forældrene skal sidde som par og se på parproblematikker. Så rent videnskabsmæssigt er det et nyt felt for os sundhedsplejersker, ligesom fædrene er et nyt felt for os. Vi skal ikke bare vide noget om børn, men også om parforhold”*. Det vurderes dog, at sundhedsplejerskernes bevidsthed i forhold til fædrene er stigende.

Manglen på indgående viden om projektet blandt de rekrutterende sundhedsplejersker kommer også til udtryk hos deltagerne i *Forældre i fokus for både mor og far*. Således fortæller mange af deltagerne, at de inden gruppeforløbet begyndelse var uvidende om projektets indhold, og at de ikke vidste, hvad de skulle forvente.

Rekruttering gennem sundhedsplejerskerne vurderes at være hensigtsmæssig, fordi sundhedsplejerskerne kommer hos alle familier, og generelt nyder tillid fra alle sider. En utilstrækkelig grad af information hos sundhedsplejerskerne må dog have negativ betydning for rekrutteringen, og det vurderes, at en øget indsats i forhold til at informere sundhedsplejekollegaerne om projektet havde været hensigtsmæssig.

Øvrige udfordringer

Udover disse to rekrutteringsmæssige udfordringer, vurderes en række andre faktorer at spille ind. For det første har projektet blot eksisteret i halvandet år, hvilket har afgørende betydning for gennemslagskraften.

Det vurderes samtidig, at projektets fysiske placering har betydning i relation til socialt udsatte og sårbare grupper. De boligsociale medarbejdere på Nørrebro vurderer, at projektets gennemslagskraft blandt beboerne i Den Grønne Trekant kan være begrænset af, at gruppegangene afholdes i kulturhuset Osramhuset som er beliggende i Valhalsgade på Nørrebro. De boligsociale medarbejdere påpeger, at selv den korte distance mellem boligområdet og kulturhuset kan udgøre en barriere i forhold til projektets gennemslagskraft, idet beboerne oplever distancen som lang.

Profiler og deltagersammensætning

Projektet har levet op til succeskriteriet om at have minimum 3 deltagende par pr. gruppeforløb. På de gennemførte gruppeforløb har der været 3-5 deltagende par. Det vurderes at dette antal par er passende. Aldersspredningen på holdene varierer, og eksempelvis var deltagerne på holdet i foråret 2012 mellem 23 og 41 år.

Målgruppen for *Forældre i fokus for både mor og far* var indledningsvis defineret som ”sårbare gravide og nybagte familier”, og på Nørrebro var målgruppen mere specifikt afgrænset til forældrepar med børn i alderen 0-3 år bosiddende i de to mest udsatte boligområder på Nørrebro: Mjølnerparken og Den Grønne Trekant (Projektbeskrivelse, BUF 2010).

Som følge af projektets rekrutteringsvanskeligheder blev den geografiske afgrænsning udvidet til at dække hele Haraldsgadekvarteret. I første gruppeforløb rekrutteredes par fra hele Nørrebro og ingen af de tre deltagende par var bosat i de to udvalgte boligområder. Af de deltagende par i de tre senest afholdte gruppeforløb var 2 par bosiddende i Mjølnerparken og et par i Den Grønne Trekant, mens de resterende 10 var bosiddende i Haraldsgadekvarteret. Således lever projektet ikke op til målsætningen om at inkludere familier fra de to udsatte boligområder.

I knap halvdelen af de deltagende par har en eller begge forældre anden etnisk baggrund end dansk:

- I projektets første gruppeforløb var et forældrepar fra Færøerne, et havde oprindelse i Irak, og i et havde moderen vietnamesisk baggrund mens faderen havde dansk baggrund.
- På andet hold havde et forældrepar pakistansk baggrund, et forældrepar havde henholdsvis irakisk og iransk baggrund, et havde henholdsvis somalisk og dansk baggrund, mens det sidste forældrepar havde dansk baggrund. På dette hold deltog fædrene kun ved en enkelt gruppegang.
- I gruppeforløbet i efteråret 2011 havde en far albansk baggrund, mens moderen og de restende fire par havde dansk baggrund.
- På holdet i foråret 2012 havde alle fem par etnisk dansk baggrund.

De deltagende par har været kendetegnet ved et højere uddannelsesniveau og beskæftigelsesgrad, end hvad der generelt kendetegner beboerne i Mjølnerparken og Den Grønne Trekant. Både gruppelederne og sundhedsplejens ledelse på Nørrebro erkender, at deltagerne ikke umiddelbart svarer til målgruppen af udsatte og sårbare forældre, og deltagersammensætningen afspejler således projektets rekrutteringsvanskeligheder. Som en af projektets sparringspartnere fortæller: *”...det har været vigtigt for dem [gruppelederne] bare at få nogle erfaringer med at have en gruppe og et gruppeforløb. Så vi åbnede hurtigt op for rekrutteringsområdet, så det blev til hele Haraldsgadekvarteret. Det har så givet mening, fordi de så rent faktisk har kunnet sammensætte nogle grupper”*. Således har rekrutteringsvanskelighederne betydet, at projektet kun i begrænset omfang har frasorteret deltagere, der ikke passede i målgruppen for *Hvert barn sin chance*.

Udsatte & sårbare forældre – problemstillinger blandt de deltagende familier

En stor del af deltagerne i *Forældre i fokus for både mor og far* har videregående uddannelser og er i beskæftigelse, og de kan dermed vanskeligt defineres som udsatte eller sårbare ud fra socioøkonomiske faktorer. De familier, der deltager i gruppeforløbene er ifølge gruppelederne snarere kendetegnet ved en generel usikkerhed i relation til forældreskabet. Ifølge sundhedsplejerskerne er denne usikkerhed ofte uafhængig af social baggrund, og i de konkrete grupper er det ikke i fokus, hvad deltagerne beskæftiger sig med til daglig.

Forældrene beskriver bl.a. usikkerhed i forhold til omverdenens vurdering af deres børneopdragelse; håndtering af at få barn nr. 2; håndtering af uenigheder mellem forældrene i forhold til barnets udvikling og hvornår en egentlig opdragelse kan iværksættes.

På trods af at forældrene ikke kan betegnes som decideret udsatte og sårbare i forhold til projektbeskrivelsens kriterier, viser det sig imidlertid, at kriteriet om vanskelige op-vækstvilkår alligevel er relevant i forhold til en del af de deltagende familier. Således har adskillige af de deltagende forældre haft vanskelige opvækstvilkår i form af forældre med alkoholmisbrug, grænseløshed, revselse o.lign.

Evalueringen viser imidlertid, at en del af de interviewede forældre ikke umiddelbart ser sig selv som målgruppen for projektet. Flere forældre beretter om, at de indledningsvis reagerede med tilbageholdenhed, da de blev præsenteret for ideen om *Forældre i fokus for både mor og far*. Som et forældrepar forklarer:

Far: *"Vi frygtede lidt at vi var sådan nogle 'nut cases' og sådan nogle, der skulle overvåges ekstra. Men sådan var det jo slet ikke".*

Mor: *"Nej nej. Det er rigtigt, vi havde den der tanke: Uh, er der en speciel grund, til at vi skal med".*

Far: *"Men det var simpelthen bare rigtig fin service. Som vi var rigtig heldige at få".*

I samme tråd forklarer et andet forældrepar:

Mor: *"Vi er måske heller ikke målgruppen. Vi havde ikke brug for det. Vi syntes bare det var hyggeligt".*

Interviewer: *"Hvem er så målgruppen?"*

Mor: *"Dem der virkelig har svært ved børneopdragelse".*

Interviewer: *"Nogle der havde det sværere end jer?"*

Mor: *"Vi har det også svært, men ikke så svært".*

På trods af deres usikkerhed i forhold til forældrerollen, vurderer en del af de deltagende forældre således ikke sig selv som værende i målgruppen for projektet.

Børnenes alder, antal børn osv.

Målgruppen for projektet er forældre med børn i alderen 0-3 år, og der har på gruppeforløbene været en vis variation i børnenes alder.

Nogle af de interviewede forældre giver udtryk for, at de synes aldersspredningen har været for stor. Særligt giver nogle forældre med større børn udtryk for, at det er irrelevant for dem at diskutere udfordringer med spædbørn, fordi de allerede er kommet over det punkt og nu står overfor nogle helt andre udfordringer. En forælder med et barn på 1½ år formulerer det således: *"Vi er jo lidt udenfor målgruppen pga. [barnets] alder. De andre havde børn på 3-6 måneder (...) Så det vi sagde til dem var jo mest vores råd til dem på en måde, og hvad vi havde gjort. De kunne ikke give så meget tilbage"* (Forældrepar med barn på 1 år). En anden familie med et større barn har fået tilbudt et supplerende hjemmebesøg, fordi emner relateret til de mindre børn fylder så meget til gruppegangene, og det derfor er vanskeligt at få tilstrækkelig tid til at diskutere udfordringer med de lidt større børn. Omvendt er der en tendens til, at familier med små børn også finder det relevant at høre om de større børns problemer, fordi de ved, at de kan komme til at møde lignende udfordringer på et senere tidspunkt.

Blandt de interviewede forældre er der dog generel enighed om, at en vis ensartethed i børnenes alder er at foretrække. Nogle informanter foreslår, at der om muligt foretages opdelinger, så familier med børn i alderen 0-1½ år samles, og så familier med større børn samles. Desuden vil det være relevant at tage højde for, om familierne har et eller flere børn.

Ifølge gruppelederne betyder rekrutteringsvanskelighederne, at børnenes aldersfordeling er sekundær, når gruppen sammensættes. Den generelle oplevelse i projektet har været, at det i rekrutteringsprocessen har været lidt nemmere i forhold til familier med større børn, da disse forældre har oplevet konkrete udfordringer i forhold til opdragelse. Familier med børn under et år oplever typisk ikke de samme udfordringer endnu.

Samlet vurdering af rekruttering og målgruppeopfyldelse

Evalueringen viser, at det har været vanskeligt at rekruttere deltagere, der lever op til samtlige målgruppekriterier. Således har det vist sig vanskeligt at lave grupper, hvor deltagersammensætningen lever op til følgende kriterier: 1) Deltagerne er forældrepar, det vil sige at både mor og far deltager i gruppeforløbene 2) Deltagerne kommer fra Mjølnerparken og Den Grønne Trekant og 3) Deltagerne er blandet i forhold til etnicitet og social baggrund.

Undervejs i projektet har der været eksperimenteret med forskellige sammensætninger af grupperne, og konklusionen er blevet, at grupperne enten medtager fædre, men hvor det så er vanskeligt at definere deltagerne direkte som sårbare familier, eller at der kan rekrutteres deltagere med anden etnisk baggrund end dansk, men at det så har været svært at sikre et stabilt fremmøde hos fædrene, hvorfor der en enkelt gang var tale om en mødegruppe.

Projektet har levet op til målsætningen i forhold til børnenes alder. Det vurderes imidlertid, at aldersspredningen på nogle hold har været for stor.

Det vurderes derfor, at projektet i sin nuværende form ikke i tilstrækkelig grad når de sårbare og marginaliserede grupper, som var målgruppe for projekt Hvert barn sin chance. Projektet har således prioriteret at fastholde de valgte tilgange, metoder og aktiviteter, mens målgruppedefinitionen er blevet udvidet betragteligt.

► Organisatoriske erfaringer

De fire gennemførte grupper har forløbet over seks gange à to timer. Ved 3 ud af 4 gruppegange har der været et stabilt fremmøde med få afbud. Undtagelsen er 2. gruppeforløb, hvor fædrene kun deltog en enkelt gang. I den interne evaluering skriver projekt-sundhedsplejerskerne: *"Vi oplevede det igen svært at rekruttere til gruppen. Vi valgte at opstarte en mødegruppe, fordi fædrene faldt fra lige op til gruppestart"* ("Stop op" – Kvalitetssikring af gruppetilbud i Osramhuset, maj 2011).

Hvert gruppeforløb indledes med, at gruppelederne sammen med deltagerne på første møde beslutter, hvilke temaer, der skal være på dagsordenen undervejs i forløbet.

Gruppeforløbets omfang og varighed

Generelt synes forældrene tilfredse med organiseringen, dog med det kritikpunkt, at tiden er for knap.

Ifølge informanterne har forløbene været for kortvarige. Det tager tid at åbne op for de andre forældre og at lære dem at kende, og da første og sidste gruppegang går med henholdsvis introduktion og evaluering er der kun 4 reelle gruppeforløb tilbage. Flere forældre fortæller, at de gerne ville have deltaget i flere gruppegange for at opnå et større udbytte. Hos gruppe-

lederne har det været en overvejelse i forhold til antallet af gruppegange, at et længere forløb kunne risikere at virke uoverskueligt på deltagerne, og dermed betyde at nogle fravalgte at deltage. Evaluator vurderer, at det vil være hensigtsmæssigt at øge antallet af gruppegange til 8-10, hvis forældrenes udbytte skal optimeres. Det vurderes, at omfanget af de enkelte gruppegange ikke bør forlænges, da det ikke synes kompatibelt med både forældrenes arbejdstider og børnenes sengetider.

Fastholdelsesstrategier til gruppeforløbet

I midtvejsevalueringen anbefalede evaluator at udvikle fastholdelsesstrategier, så deltagerne i højere grad ville få et stabilt fremmøde (Als Research 2011). Projekt-sundhedsplejerskerne har sidenhen arbejdet videre med den vedholdende kontakt til familierne, der især har bestået af sms'er og opkald som påmindelser og opmuntringer i forhold til næste gruppegang. Strategien synes effektiv, da der kun har været mindre udsving i fremmødet og næsten ingen frafald.

Opfølgning (og fastholdelse af læring)

I forlængelse af problemstillingen om forløbets længde følger spørgsmålet om opfølgning efter afslutningen af det enkelte gruppeforløb. Flere forældre giver udtryk for at savne opfølgning efter endt forløb. Et forældrepar, som er interviewet 1½ år efter at de deltog i *Forældre i fokus for både mor og far* mener, at det måske kunne være en idé at fordele gruppegangene, således at der efter den første del af forløbet holdes en pause på nogle måneder, hvor den tilegnede viden og værktøjer kan nå at bundfælde sig. Herefter afholdes 1-2 yderligere gruppegange med mulighed for at følge op på de erfaringer, forældrene i mellemtiden har gjort sig.

Generelt er de interviewede forældre positive over for at modtage inspiration til litteratur, som de ved lejlighed kan læse op på, uden de dog har fået læst det. Nogle forældre har til gengæld læst de udleverede pjecer og vurderer dem givtige. Litteraturens relevans og anvendelse i dette projekt knytter sig sandsynligvis til det faktum, at familierne ikke hører til de mest sårbare og udsatte. Effekten af det skriftlige materiale ville ikke nødvendigvis gå igen hos mere socialt udsatte familier.

Børnepasning

Grupperne er tilknyttet en børnepasser. Familiernes børn er således til stede under hele gruppeforløbet. Nogle forældre har dog valgt at få deres børn passet andetsteds, da de oplevede børnenes tilstedeværelse som forstyrrende for udbyttet. Generelt vurderes muligheden for at medbringe børn som en forudsætning for at kunne deltage. Forældrene er glade for børnepasningen, selvom nogle mener, at fokus på de mindre børn resulterer i, at de større børn er for meget overladt til sig selv. Dog vurderer flere forældrene, at muligheden for at komme i dybden er større uden børnenes tilstedeværelse, da børnene tager deres opmærksomhed i kraft af amning, gråd, leg mv.

Mad

Grupperne afholdes i spisetiden (fra kl. 16.30 – kl. 18.30), og derfor synes det praktisk, at deltagerne tilbydes aftensmad som en del af gruppeforløbet. Deltagerne vurderer det gennemgående positivt og som en flot service fra kommunen, dog med enkelte kommentarer om, at maden ikke altid er børnevenlig.

Temaaftener om børn

På grund af rekrutteringsvanskeligheder har projektet valgt at indføre en række temaaftener som supplement til forældregruppeforløbene. Der er afholdt 5 temaaftener fra november 2011 – april 2012.

Til temaaftenerne har der været inviteret bredt, og et af formålene var at aktivere nogle af de vanskeligt rekrutterbare fædre. Denne løsning blev bl.a. valgt fordi sundhedsplejerskerne oplevede, at fædrene efterlyste konkret viden. Temaaftenerne er blevet afholdt i kulturhuset Osramhuset, og et blev afholdt i beboerhuset i Vermundsgade, som ligger i tilknytning til Den Grønne Trekant, for derved at bringe det så tæt på målgruppen som muligt. Temaerne for temaaftenerne har været: Førstehjælp, 'Små børns kompetencer og hjernens udvikling', 'opdragelse og værdier i familien' samt 'Giv dit barn en sund opvækst'. Projekt-sundhedsplejerskerne har især oplevet interesse for temaet om førstehjælp, og det sidste førstehjælpsarrangement i beboerhuset i Vermundsgade var udelukkende målrettet mænd. Ved de øvrige arrangementer var en stor del af deltagerne kvinder, og en relativt lille del med anden etnisk baggrund end dansk. Der var i gennemsnit 12-15 deltagere ved temaaftenerne.

► Pædagogiske metoder og resultater

I *Forældre i fokus for både mor og far* arbejdes med sundhedsfremme ved at koble viden til færdigheder, holdninger, følelser og identitet. Gruppeforløbet har til formål at igangsætte en refleksionsproces, som skal styrke forældrene i at træffe valg og se løsninger ud fra egen dømm- og handlekraft. I praksis arbejdes med udgangspunkt i metoderne ”*Du bestemmer*” og ”*Aktive vurderinger*”, fordi disse bygger på deltagelse og inddragelse og dermed har til formål at styrke forældrenes egne handlekompetencer. *Forældre i fokus for både mor og far* arbejder ud fra den tanke, at udviklingen af nye handlekompetencer forudsætter at deltagerne kan se en mening, fornemme at den er håndgribelig samt erkende vigtigheden af at ændre adfærd.

Formålet med projektet er at udvikle et forældretilbud til småbørnsfamilier i to udsatte boligområder, der støtter og udvikler forældrerolle og handlekompetencer i forhold til barnets udvikling, sundhed og trivsel.

Målet for deltagerne er:

- At skabe et rum til erfaringsudveksling, hvor man kan tilegne sig ny viden omkring egen forældrerolle og parforhold
- At forældrene forholder sig til egne vaner, reflekterer over deres egen opvækst herunder over, hvad de gerne vil bringe videre til egne børn
- At forældrene sammen reflekterer over, hvordan de vil danne familie. Hvad de tænker om hinandens evner og kvaliteter i forhold til at skulle opdrage børn sammen.
- At forældrene reflekterer over de spidsbelastninger, der kan opstå i et travlt hverdagsliv, og hvordan de takler dem.

(Projektbeskrivelse, BUF 2010).

Både deltagere og gruppelederne vurderer helt overordnet, at gruppeforløbene har fungeret godt med stabilt fremmøde, motiverede deltagere og en tilbagemelding fra forældrene om et positivt udbytte af projektet. Gruppelederne har oplevet, at deres metoder har virket godt målt på positiv respons og aktiv brug af øvelserne blandt deltagerne. Metoderne er blevet kombineret med fysiske øvelser på gulvet og oplæg med faktuel viden om f.eks. hjernens udvikling hos børn.

Deltagernes udbytte

Som nævnt vurderer gruppelederne, at deltagerne fællestræk er en grundlæggende usikkerhed ved forældreskabet. Ligeledes beskriver deltagerne generelt en usikkerhed i forhold til forældreskabet, både som individer og i forhold til uenighed mellem forældrene om håndteringen af forældrerollen.

I de kvalitative interview vurderer deltagerne generelt, at *Forældre i fokus for både mor og far* har styrket deres sikkerhed i forhold til forældrerollen. Som et forældrepar beskriver det:

Mor: "...jeg har fået en ro i sjælen, det går sgu nok, der er styr på det".

Far: "Ja, vi følte os faktisk vildt gode og fik rigtig meget selvtillid.- Vi fik ofte ret og sundhedsplejersken sagde at det var nogle gode måder at gøre tingene på. Det var fedt!"

Mor: (...) "Og det tror jeg er generelt, at vi alle sammen har fået mere ryggrad og is i maven, det skal nok gå!"

Denne følelse af større sikkerhed i forhold til forældrerollen går igen blandt de interviewede forældre. Mere konkret fortæller en mor, hvordan hun gennem projektet har reflekteret over sin egen opdragelse, og taget stilling til, hvad hun ønsker at tage med og ikke tage med:

"...jeg er blevet meget mere selvsikker i den opdragelse, jeg giver dem, at det er godt nok. Og den opdragelse, jeg selv fik som barn, er ikke nødvendigvis den bedste. Vi har andre værdier. Mine værdier er ikke nødvendigvis de samme som min mors, og det er fint nok. Og så helt konkrete ting, som Signe også sagde inden forløbet, hun var hjemme hos os, og [datteren] var meget meget hyperaktiv og kunne ikke sidde stille. Og så sagde Signe: "Men er det nødvendigt, at I sidder ned og spiser? Kan I ikke gå lidt til og fra bordet?" Og det var jo helt nyt for mig, fordi børn, de skal bare sidde ned og tie stille, ikke, sådan var det i min opdragelse, jeg fik lige reflekteret lidt over, hvorfor det egentlig var, hun skulle sidde ned"

Informanten fortæller, hvordan hun inden deltagelsen i *Forældre i fokus for både mor og far* havde isoleret sig og ikke tog nogen steder, fordi hun følte sig fordømt af sin familie og omgangskreds som følge af datterens adfærd. Hun fortæller, at hun gennem deltagelsen er hun blevet mere sikker på at hun gør det godt nok som mor, og at det også er omgivelsernes opgave at acceptere datterens adfærd.

Viden, værktøjer, guidelines og gode råd fra sundhedsplejerskerne

Deltagerne har generelt været meget glade for de konkrete input, de har fået fra sundhedsplejerskerne undervejs i forløbet. Både i interviewene og under deltagerobservationen kommer det til udtryk, at deltagerne har haft et stort behov for at få svar på, hvad der i forskellige situationer er "rigtigt" og "forkert" at gøre som forældre.

Forældrene giver generelt udtryk for, at de har været meget glade for sundhedsplejerskernes konkrete råd til specifikke situationer, og de har stor tillid til sundhedsplejerskernes faglighed og dømmekraft. En far forklarer: "... det vigtigste vi har fået er en afklaring omkring nogle konflikter, vi har haft herhjemme. Vi bruger sundhedsplejersken som en slags guru, det er det ultimative svar hun har, og det går vi efter. Det tror jeg godt man kan, det er det tætteste man kommer på en facitliste". I samme tråd fortæller en anden far: "Jeg kan godt lide, at man får at vide, at de og de tre ting skal man gøre, og de tre ting skal man ikke gøre".

Deltagerne nævner en række konkrete emner, som for dem har været de vigtigste at diskutere og få input til på *Forældre i fokus for både mor og far*. Opdragelse har været et helt centralt tema i gruppeforløbet, som forældrene oplever som meget lærerigt og givende. Bl.a. har en del af forældrene været usikre på, hvornår de kunne begynde besluttet at opdrage barnet. I samme forbindelse fremhæver de barnets udvikling som et centralt tema, hvor de har lært om barnets udviklingstrin. Herudover fremhæves følgende emner som vigtige: *Konflikthåndtering & frustrationer; søvn; parforhold; opdragelse; måltider*.

Forældrene beskriver desuden konkrete eksempler på råd de har fået, som de har oplevet har virket. Et forældrepar har konkret fået råd af sundhedsplejerskerne, som har betydet at de har fået bearbejdet problemer med at få datteren til at falde i søvn:

”Ja, hun sov hos mig i sengen og jeg lå og ammede den halve nat og holdt mig og sig selv vågen og det var bare helt ad helvedes til og det er vi stoppet med nu på baggrund af det [gruppeforløbet]. Nu kommer hun over i sin egen seng og vi har indført faste sengetider og faste putteritualer og vi er stoppet med at vugge hende i søvn som vi også gjorde tidligere. Vi har faktisk lavet rigtig mange ting om. Med rigtig god effekt” (Mor, Nørrebro)

Ligeledes fortæller en anden familie om nogle konkrete redskaber de er blevet udstyret med til *Forældre i fokus for både mor og far*, som både har hjulpet datteren til at falde hurtigere i søvn, og som har givet dem rutiner vedrørende måltider, som har afhjulpet datterens manglende lyst til at spise morgenmad.

Parforhold og forældreskab

I forbindelse med evalueringens indledende kortlægning blev der gennemført en mindre spørgeskemaundersøgelse blandt deltagerne i gruppeforløbet i 2010. Her gav de bl.a. udtryk for et ønske om at få styrket deres parforhold.

Udbyttet af at deltage i gruppeforløbet som par bliver fremhævet af alle de interviewede forældrepar. Et par beskriver det således:

Mor: *”Rent faktisk er vi for en gangs skyld på et stadie hvor vi begge to har fået samme input og vi er blevet lige kloge”.*

Far: *”Det er meget forskellige informationer vi har fået selvom vi har været samme sted”.*

Mor: *”Ja, men det er sådan at vi begge to kan sidde og stille spørgsmålstejn når vi er der. Og så har vi jo også lært hinanden bedre at kende, fordi man vil jo gerne høre hvad den anden siger”*

Far: *”Ja bestemt. Vi har lært nogle ting om hinanden, som vi ikke har vidst om hinanden før”.*

De øvrige forældrepar vurderer det ligeledes som en stor fordel, at de har gennemgået forløbet sammen, fremfor at det f.eks. kun er mor, der deltager, og efterfølgende refererer emner og diskussioner til sin partner derhjemme. Deltagerne mener desuden at gruppeforløbet har medført øget bevidsthed om forskelle i opdragelsesmåder som mor og far, øget anerkendelse af forskelligheder hos mor og far som forældre og hermed færre konflikter i hverdagen samt værdsættelse af projektet som et forum med tid og rum til at lytte til og tale med sin partner om opdragelse og samvær, hvilket kan være svært at nå i den travle dagligdag.

Konkret har gruppeforløbet ført til refleksioner over forældrenes egen barndom, og hvad de hver især gerne vil give videre herfra til deres egne børn, og hvad de gerne vil undgå at give videre. Forældrepar med forskellige kulturelle baggrunde vurderer desuden, at deltagelsen har givet mulighed for at diskutere forskelle vedrørende kulturelle normer i forbindelse med opdragelsen.

Fædrenes udbytte

Blandt de deltagende fædre er der forskellige tilgange til projektet. Flere beskriver en indledningsvis skepsis mod at deltage i projektet, men denne skepsis blev imidlertid hurtigt afløst af begejstring for projektet. Som en far beskriver det: *"Jeg havde jo mange fordomme om at det bare var sådan noget socialpædagogisk pis... Men da jeg kommer derop og ser det og hører det, så kan jeg jo godt se at det er skide god information. Så endelig kom med noget mere"*.

For de fleste af fædrene er det første gang de har deltaget i aktiviteter, hvor fokus er på at tale om forældreskab og børn. Generelt oplever fædrene det som meget positivt at have et forum, hvor de selv kan møde andre forældre og vende overvejelser omkring forældreskabet. Fædrene fremhæver eksempelvis fælles erfaringer om problemer med at få barnet til at sove, når moderen ikke er der. De oplever det som positivt at møde andre fædre, og have et rum hvor der er plads til både at vende positive erfaringer men hvor der også er plads til udmattelse og frustrationer i forbindelse med faderrollen.

Forældretræning i praksis

Projektets metoder er ikke ændret i løbet af projektperioden, og det er således metoderne *Aktiv vurdering*, *Du bestemmer* og *Klar til barn*, der anvendes i gruppeforløbene. Disse metoder anvendes med henblik på at gøre forældrene aktivt deltagende i en dialog frem for at sundhedsplejerskerne præsenterer 'ekspertviden' i en monolog.

Ligeledes arbejdes der fortsat med forældreskabet ud fra tre niveauer: Refleksion, viden/værktøjer og handling. Ifølge gruppelederne er sundhedsplejerskernes oplæg med viden og værktøjer gradvist kommet til at fylde mere, og det bl.a. på ønske fra de deltagende fædre.

De enkelte gruppegange i *Forældre i fokus for både mor og far* er struktureret således, at hver gang indledes med et oplæg, hvorefter deltagerne selv deltager aktivt i form af øvelser, egne refleksioner og/eller diskussioner ud fra det pågældende tema. Gruppelederne lægger meget vægt på at lave en klar struktur for dagen, som meldes ud til deltagerne gangen før, og

som præsenteres skriftligt på en planche på væggen, så deltagerne kan følge med i aftenens program.

De interviewede deltagere har generelt udtrykt tilfredshed med indhold og metoder i *Forældre i fokus for både mor og far*. Informanterne har generelt været glade for mødernes struktur, og de synes, der har været en god balance mellem oplæg, øvelser og diskussioner. Ligeledes vurderer gruppelederne, at forløbene indholdsmæssigt har fungeret tilfredsstillende.

Blandt informanterne er der forskellige holdninger til øvelser, hvor deltagerne får udleveret et ark med spørgsmål, og først skriftligt skal besvare dem, og derefter diskutere dem i gruppen. Nogle har været glade for at få tid til individuel refleksion inden den fælles diskussion, mens andre synes det har været spild af tid eller stressende, mens andre har været glade for det og synes det har været en udbytterig øvelse.

På de enkelte gruppeforløb er anvendt hjemmeøvelser i varierende grad. Gruppelederne vurderer, at hjemmeøvelserne i nogle gruppeforløb har fungeret godt som en måde at forpligte deltagerne til at bruge læring i en hjemlig kontekst. I andre gruppeforløb har der ikke blandt deltagerne været ønske om eller ressourcer til at arbejde med hjemmeøvelser, og så er de blevet nedtonet.

Evaluator vurderer, at der i *Forældre i fokus for både mor og far* har fundet en fin balance mellem viden og refleksion i gruppen, og vurderingen er, at de anvendte metoder og aktiviteter på tilfredsstillende vis medvirker til at opfylde projektets målsætninger om at forældrene får ny viden, reflekterer over det at danne familie og at de er blevet styrket i forældrerollen.

Betydningen af gruppen

Ifølge både gruppeledere og deltagere har gruppesammensætningen fungeret godt. Gruppelederne vurderer, at deltagerne har fået meget ud af hinanden. De vurderer, at social baggrund i denne sammenhæng er mindre vigtig, og at uddannelse, beskæftigelse osv. fylder mindre i gruppen – når deltagerne indledningsvis præsenterer sig for hinanden, er det også den nuværende livssituation frem for uddannelsesmæssig baggrund, der er fokus på. Dette kan dog også skyldes, at de enkelte grupper har været forholdsvis ensartede.

Deltagerne har oplevet at have stor glæde af at dele erfaringer med andre, at spejle sig i hinanden, og opleve, at alle forældre har udfordringer i forhold til deres børn. Samtidig har deltagerne brugt hinanden til gensidig læring. Især forældre til mindre børn får viden om de udfordringer, der opstår når barnet er lidt større, når de hører om overvejelser og udfordringer hos forældrene til de lidt større børn.

Deltagerne oplever generelt, at sundhedsplejerskerne er gode til at facilitere gruppeprocessen, og sørge for at alle kommer til orde i det omfang de selv har lyst, til at tage over, når diskussionerne går i stå, og finde en balance i forhold til selv at give indspark og lade deltagerne komme til orde, ligesom sundhedsplejerskerne er gode til at sørge for, at alle forældre bliver inddraget i den grad, de har lyst til.

► **Netværk, henvisningspraksis og samarbejdserfaringer**

Projektet har forsøgt at iværksætte samarbejde med en række faggrupper i relation til rekruttering af deltagere.

Samarbejde om rekruttering

I løbet af projektperioden har gruppelederne taget initiativ til tværfagligt samarbejde om rekruttering til *Forældre i fokus for både mor og far*.

Jordemødre, læger og daginstitutioner:

- *Jordemødre:* Projektet har forsøgt at opstarte samarbejde med jordemødre fra relevante teams om rekruttering af gravide. Gruppeledernes oplevelse var imidlertid, at samarbejdet stort set ikke resulterede i henvisning af deltagere, hvorfor projektet nedtonede indsatsen for at initiere samarbejde om rekruttering med denne faggruppe. Projektet har udarbejdet en informationsfolder, men det er gruppeledernes indtryk at folderen blot står hos jordemødrene, og at de stort set ikke bruger den aktivt. Ligeledes har projektet nedtonet fokus på samarbejde med jordemødrene som følge af, at de ændrede målgruppen fra gravide til forældre med børn i alderen 0-3 år.
- *Praktiserende læger:* Projektet har sendt breve og været ude og aflevere pjecer, men der er ikke rekrutteret ad denne vej. Det beskrives som en udfordring for lægerne som potentielle formidlere af projektet, at de for det første ikke nødvendigvis har et indgående kendskab til patienterne, men ofte fokuserer på den specifikke, aktuelle fysiske problemstilling, ligesom de ikke automatisk bemærker, hvor patienten bor, og nødvendigvis kobler patienten til et projekt i et specifikt boligområde.
- *Daginstitutioner:* I projektets indledende fase besøgte gruppelederne lokale daginstitutioner og delte informationspjecer ud om initiativet. De har ikke oplevet at få henvendelser på den baggrund, og har derfor efterfølgende opgivet rekruttering ad denne vej.

Den primære kontakt til disse jordemødre, læger og daginstitutioner har bestået i, at gruppelederne har udsendt informationsbreve samt omdelt pjecer og plakater til læger og daginstitutioner, og desuden i nogle tilfælde har været i telefonisk kontakt med disse faggrupper. Gruppelederne har ikke oplevet, at indsatsen på disse områder har bidraget til rekrutteringen, hvorfor de har valgt at nedprioritere området.

Samarbejde om opfølgning

Forældre i fokus for både mor og far samarbejder med Familierådgivningen under Børnefamilieenheden om opfølgningstilbud til deltagerne. Tilbuddene er f.eks. familiesamtaler og vejledning fra en familieekonsulent fra Familierådgivningen. Samarbejdet mellem projekt-sundhedsplejerskerne og Familierådgivningen foregår via mail og telefon. Det vurderes som effektivt. Ligeledes samarbejder projektet med Sundhedshuset på Nørrebro om yderligere støttetilbud til deltagerne, og sundhedsplejerskerne kan anbefale deltagerne psykologsam-

taler i Sundhedshuset. Samarbejdet med Børnefamilieenhederne er begrænset, da projektet ikke har den samme målgruppe som Børnefamilieenhederne, som er de meget vanskeligt stillede familier.

Boligsociale medarbejdere

Projektet har blandt mulige samarbejdspartnere valgt at fokusere på samarbejdet med boligsociale medarbejdere, og ifølge gruppelederne står samarbejdet med beboerhuse/kulturhuse og boligsociale medarbejdere i lokalområderne centralt i forhold til opsporing og rekruttering af deltagere. Blandt projektets tiltag for at styrke kendskabet til projektet og dermed også potentielt rekruttering, har været en plan om at afholde café-møder med information om muligheden for at deltage i *Forældre i fokus for både mor og far*. I foråret har denne planlagte indsats dog været besværliggjort af lokale uroligheder i det ene boligområde.

I Den Grønne Trekant har projektet haft et godt samarbejde med de boligsociale medarbejdere, som bl.a. deler projektets pjece ud, eller præsenterer projektet for de familier, de er i kontakt med. Desuden har en boligsocial medarbejder fulgt en gruppe kvinder til en af projektets temaaftener.

Det vurderes, at projektets tværfaglige samarbejde primært har bestået i samarbejde med fokus på rekruttering af deltagere. Det kunne have været fordelagtigt med en mere vedholdende indsats i forhold til opstart af samarbejde, således at samarbejdet ikke primært baseres på udlevering af skriftligt materiale, idet dette erfaringsmæssigt ofte har et begrænset udbytte.

Der er begrænset samarbejde med socialforvaltningen om opfølgende tilbud, hvilket bl.a. kan forklares med at de deltagende familier er relativt ressourcestærke.

Det vurderes, at prioriteringen af samarbejdet med de boligsociale medarbejdere er en hensigtsmæssig, særligt set i lyset af, at projektet netop har fokus på to udsatte boligområder, hvor der er iværksat boligsociale helhedsplaner. Denne del af rekrutteringsstrategien kan dog med fordel styrkes, således at de boligsociale medarbejders kendskab til områdets beboere i højere grad benyttes. De boligsociale medarbejdere kan f.eks. medvirke til at indkredse fædre med etnisk minoritetsbaggrund, som kunne være mere motiverede end andre til at indgå i et forældregruppeforløb som *Forældre i fokus for både mor og far*.

Litteraturliste

Als Research (2010). Delrapport 1: *Indledende kortlægning – Evaluering af projekt Hvert barn sin chance: Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagte forældre i ud-satte bydele i Københavns Kommune.*

Als Research (2011). Evalueringsnotat - Midtvejsevaluering: *Evaluering af projekt Hvert barn sin chance: Udvikling og afprøvning af gruppeforløb for gravide og nybagte forældre i ud-satte bydele i Københavns Kommune.*

Børne- og Ungdomsforvaltningen, Københavns Kommune (2010): *Projektbeskrivelse: Hvert barn sin chance – delprojekt 1.*

Davidsen, Sammy (2012): *Far på 2200 Nørrebro – Mjølnerparken og Den Grønne Trekant. –Om nybagte fædre med anden etnisk baggrund og deres tanker om børn, opdragelse og Sundhedsplejen på Nørrebro.*

Familieforum (2011): *Begrebsafklaring.*

Projekt *Hvert barn sin chance* omfatter udvikling og afprøvning af undervisningsforløb for gravide og nybagte familier i udsatte bydele i Københavns Kommune. Målet med *Hvert barn sin chance* er at styrke en tidlig indsats målrettet udsatte og sårbare familier, ud fra antagelsen om, at tidlig identifikation og indsats i forhold til et barns vanskeligheder kan medvirke til at forebygge senere vanskeligheder.

Slutevalueringens primære formål har været at vurdere, hvorvidt projekt *Hvert barn sin chance* har levet op til de overordnede målsætninger, der er sat for projektet, samt at se på, hvorvidt de to delprojekter, der udgør projektet, har kastet erfaringer af sig, der kan danne udgangspunkt for en eventuel fremtidig forankring af projektets aktiviteter.

Evalueringen har haft fokus på følgende hovedtemaer:

- Projektets rekrutteringsmæssige erfaringer
- Projektets organisatoriske erfaringer
- Projektets pædagogiske erfaringer og resultater
- Projektets samarbejdserfaringer med forskellige eksterne institutioner og faggrupper.

Evalueringen har desuden skullet vurdere, hvilke potentialer og muligheder der ligger for udrulning af tilbuddet til andre udsatte boligområder, samt se på, hvorvidt de pædagogiske erfaringer kan gøres til grundlag for en fremtidig forældreuddannelsesmodel.